
ROLF HENRIKSSON

Nationalekonomiska Föreningen 1877–2002*

Forum för svenska ekonomers ekonomisk-politiska debatt under fem kvartssekel

"If economists could manage to get themselves thought of as humble, competent people, on a level with dentists, that would be splendid!" J M Keynes i "Economic Possibilities for our Grandchildren", The Nation and Athenaeum [1930], omtryckt i Essays in Persuasion [1931].

1. Inledning

Trots att Nationalekonomiska Föreningens namn i officiell översättning till engelska blivit "the Swedish Economic Association", eller kanske kunde ha blivit "the Swedish Economic Society", är den inte en professionell förening i samma mening som the American Economic Association (AEA) eller the Royal Economic Society (RES). Skillnaden ligger dock inte på något formellt plan. Liksom den svenska har ingen av de nämnda utländska föreningarna några specifikt professionella inträdeskrav utan står öppna för alla som har intresse för ämnet.¹ Den svenska föreningens, trots detta, mindre markerade drag av professionell förening hänger i stället närmast samman med att den inte är särskilt akademisk till sin karaktär. Visserligen har föreningen alltid inkluderat så gott som alla i Sverige som uppnått högre akademisk kompetens i ämnet, dvs

avlagt licentiatexamen eller erhållit doktorsgrad i nationalekonomi, men denna grupp förblev länge mycket liten och utgör än i dag en minoritet i föreningens

* Forskningen i föreningens historia initierades 1979 i samband med ett större projekt om Eli Heckscher. En tidig redovisning gavs i Henriksson [1979]. Forskningen om föreningen fortsatte sedan under 1980-talet med stöd från Jacob Wallenbergs Fond vilket härmed tacksamt erkännes. Jag vill samtidigt tacka Erik Dahmén för mycket stimulans för denna forskning. Dessutom går ett postumt tack till Göte Engfors och Tore Petré. Under senare år har jag mottagit värdefulla synpunkter från föreningens tidigare ordföranden Lars Werin och Claes-Henric Siven. Ett tack riktas också till ett antal sekreterare i föreningen, som under årens lopp bistått mig. Särskilt värdefull hjälp har jag under senaste året fått från Michael Lundholm.

Till slut även ett tack till redaktörerna för *Ekonomisk Debatt*, Matz Dahlberg och Eva Johansson, som med stort tålamod och vänlighet väntade ut denna uppsats, vars leverans visade sig bli en äventyrlighet för alla inblandade. Under den påfrestande slutforceringen har Eva Skult varit en stor resurs för mig.

Arbetet med föreningens historia fortsätter. För det fortsatta arbetet vore det värdefullt om minnesgoda läsare ville höra av sig med synpunkter, korrigeringar och kompletteringar till författaren (Adress: Nationalekonomiska institutionen, Stockholms universitet, 106 91 Stockholm, e-mail: rh@ne.su.se).

¹De två utländska föreningarnas medlemsstockar är praktiskt taget synonyma med pre-

*ROLF HENRIKSSON undervisar vid
Nationalekonomiska institutionen vid
Stockholms universitet.*

medlemsstock.² Alltsedan 1920-talet när denna lilla akademiska elit först började bli tongivande i föreningens styrelse, har den dock utövat ett avgörande inflytande över föreningen. Men som väktare av det vetenskapliga intresset inom svensk nationalekonomi har denna exklusiva grupp aldrig sökt eller kunnat omvandla föreningen till den inåtvända typ av vetenskapligt professionell förening för nationalekonomer som återfinnes t ex i England och USA. Inte ens den medlemsskara, och med en lägre formell kompetens i ämnet dock identifierar sig som nationalekonomer, har nått dominans i föreningens medlemskader förrän under de senaste decennierna. Därmed skulle man kanske kunna se Nationalekonomiska Föreningen som en potentiell företrädare för en svensk nationalekonomisk profession, men denna fråga, som således inte kunnat ställas förrän idag, har ännu inte blivit föremål för någon debatt.

Föreningens främsta uppgift har därmed kommit att bli helt annorlunda än de syften de nämnda utländska föreningarna anammade. Den har inte fungerat som en nod för ämnets interna behov av nätverks-sammanhållning kring kompetens- och utbildningsfrågor och andra angelägenheter, som traditionellt är centrala för en professions sociala ställning och identitet. Inte heller har den spelat någon direkt framträdande roll för de vetenskapliga prestationer svenska nationalekonomer åstadkommit. I svensk nationalekonomis institutionella bas har föreningen i stället främst varit ett forum för kvalificerad ekonomisk-politisk debatt av specifika samhällsekonomska frågor. Men denna uppgift har inte varit av marginell betydelse för utvecklingen av svensk nationalekonomi. Föreningen har på ett internationellt unikt sätt, genom att konfrontera teoretiker och praktiker mot varandra, bidragit till att hålla svensk ekonomisk forskning exponerad mot aktuella samhällsekonomska frågor som de framträder för dem som inte har ekonomers metodologiska glasögon. Med

detta har svensk ekonomisk-politisk debatt aldrig kommit att bli så abstrakt teoretiserad som på vissa håll utomlands, utan diskussionen har kommit att ligga på en visserligen teknifierad men ganska konkret nivå. Därmed har debatterna i föreningen animerat svenska ekonomer till erkänt samhällsnyttiga insatser. Indirekt, och i vidare, mening torde föreningen därmed kanske trots allt kunna anses ha spelat en även vetenskapligt vitaliserande roll.

Föreningens särprägel låter sig naturligtvis förklaras av de historiska omständigheter under vilka den tillkommit och till vilka den haft att anpassa sig. De följande korta glimtarna från föreningens historia söker ge en bild av denna utveckling och lyfta fram några av de viktigaste händelserna och de mest prominenta namnen i processen. Presentationens karaktär av krönika har tillåtit en ambition att särskilt belysa de mest illustra professionella nationalekonomernas framträdanden till priset av att många historiskt mer betydelsefulla personer i lekmannakretsen förbigås. Krönikekaraktären ursäktar också en synnerligen tunn behandling av de debatter

Forts fotnot 1

numeranterna på deras ledande tidskrifter. Att man får tidskriften som bonus på medlemskapet är i praktiken en formalitet. Regeln är att man blir medlem genom att bli prenumerant. Möjligen är den svenska föreningen just i det sistnämnda avseendet något mera strikt och formellt något mindre öppen än de två utländska, eftersom inträde inte vinnes genom prenumeration på tidskriften *Ekonomisk Debatt*, utan det krävs en ansökan om medlemskap med stöd av rekommendationer från två personer som redan är medlemmar. Vad som i övrigt skiljer Nationalekonomiska Föreningen från Royal Economic Society och American Economic Association är en fråga som här inte kan tas upp närmare. Det bör dock noteras att föreningarnas öppenhet inte kan vara någon viktig faktor.

² Antalet professorer i nationalekonomi i Sverige var endast 57 så sent som 1996 (Sandelin [2000]).

som förts i föreningen. En systematisk granskning av dessa skulle inte gå att genomföra utan en djupare ekonomisk-historisk contextualisering av den ekonomiska politiken och den ekonomisk-politiska debatten i stort. Helt säkert kommer framtida historisk forskning att rätta till dessa obalanser och brister i bilden och förhoppningsvis kan felaktigheter och tveksamheter i den omedelbart provocera fram korrigerande responser från dem som var med och har förstahandskännedom om vad som omtalas.

Föreningens historia låter sig behändigt indelas i fem kvartsseklar, men det har för den följande presentationen befunnits lämpligt att skildra förloppet mera sammandraget. Först behandlas föreningens start 1877 något ingående. Denna redovisning följes upp med en belysning av de två första kvartsseklen sammanförda i ett tidsmoment, vilket framhäver det kontinuitetsbrott som ägde rum kring sekelskiftet 1900. Därefter fokuseras på det tredje kvartsseklet 1927–52, som får anses ha varit föreningens mest lysande period. Den kronologiska översikten avslutas med en granskning av det senaste halvseklet, men trådarna i utvecklingen bortom 1976 och fram till dags dato har inte kunnat följas. Det som hänt under de senaste 25 åren, föreningens femte kvartssekel, ligger i allmänhet alltför nära i tiden för att man skall ha det facit som är nödvändigt för en mera solid retrospektion. Översikten konkluderas till slut med några reflexioner om vad framtiden kan bära i sitt sköte för föreningens del.

2. Föreningens tillkomst och vetenskapliga anknytning

Främst bland grundarna står C F Waern, som var den som iscensatte och genomförde själva starten och blev föreningens förste ordförande.³ Det närmast centrala namnet är J H Palme, föreningens förste sekreterare.⁴ Men den som i föreningens annaler lyfts fram som själva upphovs-

mannen är en tredje person, Per Murén.⁵ I Palmes redogörelse för bakgrunden till föreningens tillkomst 1877 spåras Waerns initiativ bakåt till ett tidigare möte mellan Waern och Murén. Inget referat av Palmes berättelse, vilken också klarlägger Palmes väsentliga insats, kan här ersätta Palmes egna innehållsmättade formuleringar i föreningens minnesskrift till dess 50-årsjubileum (Palme [1927]):

”Vid ett sammanträde i Sällskapet Idun i maj månad 1876 höll jag ett föredrag om de nationalekonomiska verkningarna av det efter fransk-tyska kriget framtvungade överflyttandet från Frankrike till Tyskland av de mycket omtalade fem miljarderna. Under det samkväm som på sedvanligt sätt följde efter detta föredrag blev jag uppsökt av presidenten Waern, som under det av honom inledda samtalet omnämnde att det länge varit ifrågasatt att även i vårt land bilda en Nationalekonomisk förening och att redan 1863 en av de för denna tanke mest intresserade, grosshandlare P Murén, till honom överlämnat 500 kronor såsom bidrag till förs-

³ C F Waern (1819–99) var åren 1870–74 finansminister. Han blev därefter tf president för Kommerskollegium.

⁴ J H Palme (1841–1934) startade 1868 och ledde sedan under tre decennier Stockholms Inteckningsgarantibolag (SIGAB). Palme var betydligt yngre än Waern, men hade liksom denne en gång bedrivit ingående självstudier i nationalekonomi i samband med studieresor till Frankrike, en gemensam erfarenhet som kan ha bidragit till att föra dem samman.

⁵ Per Murén (1805–88) tillhörde borgarståndet i riksdagen 1847–66 och därefter andrakammaren 1867–68. Han gjorde viktiga insatser för det östsvenska näringslivet med Gävle som bas, där han också var en ledande kommunalman. Murén var initiativtagaren till Gävle-Dala banan och medverkade i utvecklingen av Sandvikens järnverk samt deltog i finansieringen av Göransons Bessemereperiment. Han kom även att samarbeta med L H Hierta i många projekt (Kihlberg [1968])

ta kostnaderna för en sådan förenings bildande. Man hade dock nödgats tills vidare uppskjuta den ifrågavarande tankens förverkligande därför att det befunnits svårt att finna en lämplig sekreterare för den blivande föreningen. Under åhörandet av mitt föredrag hade emellertid presidenten Waern trott sig i mig hava funnit det söka sekreterarämnet, varför han nu frågade mig om jag vore villig att eventuellt åtaga mig den nämnda befattningen. Detta för mig mycket smickrande anbud fann jag mig dock icke genast kunna antaga ty jag föreställde mig att den Nationalekonomiska föreningens sekreterare borde själv vara en skolad nationalekonom, och ehuru jag under de föregående åren ägnat större delen av min fritid åt studier på egen hand i nationalekonomiska ämnen, så stod det dock klart för mig att jag omöjligen kunde anses uppfylla det nyssnämnda kompetensvillkoret. Dessa mina betänkligheter bleve dock kraftigt gendrivna av presidenten Waern, som framhöll, att, åtminstone inom den yngre generationen av dåtida svenskar, det icke kunde finnas några 'skolade' nationalekonomer av den enkla anledningen, att någon speciell lärostol i nationalekonomi då ännu icke var inrättad vid någon av våra högskolor. En fulländad utbildning inom den nationalekonomiska vetenskapen ingick för övrigt icke i de krav som skulle ställas på föreningens sekreterare eftersom dennes uppgifter endast skulle bliva att föra protokoll vid föreningsstyrelsens sammanträden, att anskaffa föredrag vid de allmänna mötena och att ombesörja förvaltningen av föreningens angelägenheter enligt instruktioner som styrelsen skulle komma att meddela. Efter denna begränsning av sekreterarens arbetsuppgifter fann jag mig kunna svara att, om föreningen kom till stånd och önskade mig till sekreterare, jag med nöje skulle åtaga mig denna befattning, naturligtvis utan något som helst krav på ekonomisk gottgörelse".

Denna omsorgsfullt utmejslade min-

nesteckning kräver en bakgrunds komplettering. Det tillfälle, då Waern mottog den nämnda donationen från Murén, var det första Skandinaviska Nationalekonomiska Mötet i Göteborg 1863. Vid detta möte var många för de skandinaviska staterna centrala samarbetsfrågor på den ekonomiska reformpolitikens område uppe för diskussion. Gävlegrosshandlaren Murén var en av de ledande ekonomiska liberalerna i den gamla ståndsriksdagen under dess slutskede före parlamentsreformen 1866 då "Europas ögon vilade på det svenska borgarståndet" (Palme [1927]). Muréns anhängare, "Murénarna", utgjorde en tongivande falang bekom den ekonomiska liberalismens i Sverige sena men markanta segrar på handels- och näringspolitikens område. Även Waern ingick i denna grupp.

Vid tidpunkten för Göteborgsmötet hade Sverige ännu inte anslutit sig till det franska frihandelssystemet uppbyggt kring the Cobden Treaty, Frankrikes handelsavtal med England 1860. Som bekant låg dettas framgång och centrala betydelse för den internationella handelspolitiken i att det öppnade för anslutning baserat på principen om "mest gynnad nation", vilket innebar ett övergivande av de tidigare sedvanliga strikt bilaterala reciprocitetsklausulerna. Cobden var den som främst gått i bräschen för den nya handelspolitiska principen. För sakens främjande hade det i London uppstått ett högst stridbart sällskap, den s k Cobdenklubben, med efterföljd på andra håll i världen. Det är högst troligt att den nationalekonomiska förening som då föresvävade Murén och Waern var en frihandelsförening efter mönster av Cobdenklubben i London. Den svenska föreningen skulle således bli en i första hand politisk förening och agitera för frihandels sak genom mötesresolutioner och propagandaskrifter m m.

Men frågan om en sådan förenings stiftande föll uppenbarligen tillbaka som punkt på Muréns och Waerns agendor när väl frihandelsavtalet med Frankrike förts i

hamn 1865–66. Frågan återkom synbarligen inte förrän tio år senare när fransmännen i mars 1876 uppsade sitt avtal med Sverige för omförhandling syftande till en förlängning. För Waern, som redan före denna tidpunkt, under sin period som landets finansminister, haft anledning att oroa sig för en tilltagande protektionism i den internationella handeln, syntes en förnyelse av avtalet långt ifrån säkerställd, i synnerhet som den politiska maktbalansen i tvåkammarriksdagen var en annan än den varit i den gamla ständsriksdagen. När Waern, våren 1876, ånyo upptog projektet att få en nationalekonomisk förening till stånd, får man därför anta att det främst var en frihandelsförening han hade i tankarna.

Denna förmodan stärks av följande fortsättning av Palmes berättelse om mötet mellan honom och Waern i maj 1876:

”Härefter övergick presidenten Waern till frågan om tidpunkten för föreningens bildande. Han sade sig helst hava önskat, att föreningen ofördröjligen kunnat komma till stånd, men han måste taga i betraktande, att årets riksdag redan nalkades sitt slut och att till följd därav de riksdagsmän, som han ville få med vid starten, sannolikt vore under den närmaste tiden alltför upptagna av riksdagsbestyr för att kunna ägna tid och intresse åt frågan om bildande av en Nationalekonomisk förening. Med hänsyn till dessa skäl som tvivelsutan voro välgrundade, beslöt presidenten Waern att till början av nästföljande års riksdag uppskjuta den tillämnade inbjudan till ett möte för den nyss nämnda frågans prövande. Detta möte blev sålunda hållet först den 29 januari 1877.”

Onekligen var skälen för uppskjutningen av föreningens start välgrundade om man utgår ifrån att det var en politisk frihandelsförening som Waern avsåg, vilket förefaller rimligt. Det vore svårt att förstå varför det annars skulle vara så angeläget att få med riksdagsmän redan i starten för föreningen. Även en del av vad Waern i

övrigt anförde, när han gensköt Palmes invändningar, kan anses styrka hypotesen att det var en frihandelsförening som Waern tänkte sig. Att Waern först i maj funnit den man som löste vad som tydligt varit en blockerande organisatorisk punkt för starten av föreningen, nämligen sekreterarfrågan, innebar uttryckligen inte att det var den vetenskapliga kompetensen som var avgörande. Vad Waern förmodligen mest fäste sig vid var snarare Palmes i föredraget demonstrerade intellektuella och polemiska kapacitet utöver de sympatier denne kanske visat för Waerns politisk-ideologiska ståndpunkt.

Men föreningens förankring i den nationalekonomiska vetenskapen kom inte att avföras från dagordningen genom att sekreterarposten inte ansågs kräva vetenskaplig kompetens i ämnet. Vid utformningen av föreningen vid det konstituerande mötet den 29 januari 1877 kom frågan om den vetenskapliga anknytningen tvärtom att bli en avgörande punkt. Tanken att sätta upp föreningen som en frihandelsförening fick inte tillräckligt stöd bland de närvarande. I stället segrade ett förslag om att föreningen skulle sättas upp som en politiskt neutral förening vars främsta uppgift vore att utgöra ett organ och forum för analys och debatt av ekonomisk-politiska frågor på vetenskaplig grund.

I den stadga som antogs vid detta tillfälle angavs föreningens syfte sålunda bli:

”att befrämja studiet av nationalekonomi, samt att genom föredrag, diskussioner och utgivande av skrifter bidra till utredande av frågor som höra inom denna vetenskaps område”.

Palme berättade senare vid föreningens tioårsjubileum 1887 att den ovan citerade syftesformuleringen var

”frukten av tämligen långa överläggningar beträffande frågan om denna förening borde bli en frihandelsförening i likhet med den bekanta Cobdenklubben i England eller om den skulle byggas på en

bredare, så att säga, konfessionslös grundval. Denna senare mening blev den segrande inte minst på grund av det tungt vägande skälet att inom den nationalekonomiska vetenskapen, liksom överhuvudtaget inom varje vetenskap, det icke bör eller får finnas tal om någon annan renlärighet än den som gör sig gällande i ett ärligt och oförskräckt sökande efter sanningen utan hänsyn till om detta kan medföra en bekräftelse eller vederläggning av förutfattade meningar.” (Palme [1887, s 20].

Att den beslutade stadgepunkten vore uttryck för att det vetenskapliga sanningsintresset skulle ha varit starkare än den ekonomiska intresseståndpunkten är kanske svårt att tro. Det kan för det första inte uteslutas att den konstituerande församlingen inte enbart bestod av frihandlare, varför det syfte föreningen fick, i så fall vore att se som en konsekvens av den kompromiss som var nödvändig av politiska skäl. För det andra är det tänkbart att, i den mån den konstituerande församlingen var en ren frihandlargrupp, man kan ha sett en formell vetenskaplig anknytning som det även ur politisk synvinkel bättre alternativet. Premissen för den preferensen var då givetvis övertygelsen bland frihandlarnas vänner om att de hade den nationalekonomiska vetenskapen på sin sida. Många stödde säkerligen det vinnande förslaget om föreningens vetenskapliga anknytning därför att de ansåg att det logiska beviset för frihandlarnas överlägsenhet över ett tullsystem inte var tillräckligt slagkraftigt som ett vapen i kampen mot protektionisterna och att frihandelspositionen behövde den uppbackning som nationalekonomins allmänna auktoritet kunde ge.

Man vill kanske tro att föreningen inte fick sin vetenskapliga anknytning enbart eller främst på grund av rent politiska motiv, men existensen av sådana taktiska eller strategiska förhoppningar och ambitioner utesluter givetvis inte att den deklarerade målsättningen skulle ha omfattats mindre

seriöst. Men det av Waern konstaterade outvecklade tillstånd, som svensk ekonomisk vetenskap vid denna tid befann sig i, gjorde att ämnet inte erbjöd mycket att spänna för plögen och att det i själva verket var detta ”dismal state” i ”the dismal science” som i första hand borde åtgärdas. Han kanske inte tänkte sig att föreningen skulle spela en roll för att höja ämnets vetenskapliga nivå i landet men som nedan skall göras troligt var han inte främmande för att stödja att ämnet blev bättre etablerat vid universiteten. Av olika skäl tycks det dock inte ha varit opportunt att deklarerat detta öppet i föreningens stadga. Det förefaller för övrigt som om just denna punkt mera var Palmes än Waerns och kanske var de inte helt ense i frågan. Detta kan ha varit anledningen till att den ovan citerade syftesformuleringen i sin inledning kom att innehålla den mycket diffusa deklARATIONEN att föreningen skulle ”befrämja studiet av nationalekonomi”. Men det kan ju konstateras att den efterföljande satsen inte är en underordnad precisering av vad som skulle menas med ordet ”befrämja” utan anger en sidoordnad uppgift för föreningen.

Den antydda tolkningen om föreningens dubbla syfte kan ses bekräftad av vad Palme femtio år senare hade att säga om detta. Det bör därvid först noteras att Palme, som det nästan viktigaste med 1877 års stadgepunkt, lyfter fram att det därmed hade blivit bestämt att föreningen skulle hålla sig ekonomisk-politiskt neutral. I sin minneskommentar av 1927 skriver han följande:

”Föreningen hade sålunda redan från början beslutat att öppna sina dörrar icke endast för vänner av arbetets och bytets frihet utan också för dem som hyste en annan åsikt om de vägar vilka säkrast kunde leda till det gemensamma önskningsmålet – ett älskat fosterlands ekonomiska väl.”

Men betydelsen av denna neutralitetspunkt gällde främst föreningens första decennium som enligt Palme blev en lycklig

start just därför att föreningen genom att den fick medlemmar från båda de stridande lägren snabbt blev stor. Genom debatterna i föreningen mellan dess två läger skärptes också argumentering i stridsfrågan vilket sedan höjde nivån också i riksdagsdebatterna. Sålunda hade föreningen snabbt visat sin betydelse för den ekonomiska politiken och vunnit den auktoritet som var viktigt även för dess övriga förehavanden.

Men därefter kommer en lång kommentar som synes bekräfta ovan framförda förmodan om det bakom det uttalade syftet med föreningen också fanns ett outtalat syfte. Palmes ord är värda att citera i sin helhet:

”Om och i vad mån det hittills lyckats föreningen att även uppfylla den måhända viktigaste delen av sitt ändamål, nämligen befrämjandet av nationalekonomiska studier, är däremot en fråga, som ej kan besvaras med stöd av några positiva bevis. En vägledning vid bedömandet härav torde dock kunna vinnas genom en jämförelse av den nationalekonomiska vetenskapens ställning inom vårt land vid Nationalekonomiska Föreningens tillkomst, således vid slutet av 1870-talet, och i våra dagar. Vid den förstnämnda tidpunkten fanns, såsom förut nämnts, inte någon av de svenska högskolorna en särskild lärostol i nationalekonomi, och ehuru även vid den tiden i den offentliga diskussionen angående nationalekonomiska frågor det tvivelsutan icke sällan förekom inlägg, som vittnade om goda eller till och med djupa insikter, så torde dock dessa inlägg i regeln hava gjorts av personer, vilka, i likhet med föreningens förste sekreterare, måste betraktas som blotta dilettanter i sitt förhållande till den nationalekonomiska vetenskapen. Numera däremot finnas ju vid flera av våra högskolor för denna viktiga vetenskap särskilda lärostolar, från vilka en förträfflig och även begärligt anammad undervisning lämnas. Vi veta också, att det numera inom vårt land finnes ett icke ringa

antal vetenskapligt utbildade nationalekonomer, som deltaga i och giva ökat värde åt våra offentliga diskussioner i dithörande ämnen och av vilka flera även i utlandet äro väl kända och högt skattade.

Det kan ju med skäl sägas, att dessa lyckliga förändringar bör i främsta rummet betraktas såsom naturliga följder av de stora framstegen i nationens kulturella liv under de senaste femtio åren och att det för den skull kan tänkas att de skulle ha inträtt även om Nationalekonomiska Föreningen aldrig kommit till. Men det är i alla händelser obestriddigt, att föreningens verksamhet, även om den ej i främsta rummet framkallat de ifrågavarande förändringarna, likväl i hög grad bidragit att påskynda och underlätta dem.”

Den följande belysningen av föreningens utveckling motsäger knappast Palmes bedömning av 1927 även om det knappast går att besvara den kontrafaktiska fråga han ställde. Vad skulle ha hänt med svensk nationalekonomi ”om Nationalekonomiska Föreningen aldrig kommit till”? En sådan kontrafaktisk fråga är naturligtvis inte mer besvarbar idag men att ställa frågan ger framställningen en punkt att återkomma till.

3. Det första halvseket (1877–1927)

3.1 Inledning

Om det finns något datum att särskilt lägga på minnet i fråga om föreningens annaler så är det 14 april, 1898. Vid det tillfället höll Wicksell sitt berömda föredrag om ”Penningeräntans inflytande på varuprisen”. Här rapporterade Wicksell om det resultat han nått fram till i sin just då utkommande tyska studie *Geldzins und Güterpreise* (Wicksell [1898]). Med detta arbete hade Wicksell åter givit den länge skamfilade kvantitetsteorin en central plats i förklaringen av sambandet mellan räntan och penningvärdet. I dag anses Wicksell med sin teori ha gett utgångs-

punkten för den moderna penning- och makroteorin (Leijonhufvud [1997], Siven [1998]).

Olikt de flesta av föreningens möten blev det ingen diskussion efter detta föredrag. Det förvånar dock inte, utan bekräftar blott att föreningen inte var något forum för diskussion av rent teoretiska frågor. Säkerligen väckte Wicksell, med sin framförandekonst, stort intresse för sitt ämne, men det var troligen mycket få som förstod vad Wicksell egentligen sade (Silverstolpe [1927]).

Den fråga som således bör besvaras är varför Wicksell blivit inbjuden att tala över ett så teoretiskt ämne.⁶ Svaret hänger gissningsvis delvis samman med att föreningens sekreterare vid detta tillfälle var Marcus Wallenberg.⁷ Denne hade ett stort intresse för nationalekonomi sedan sina studier i juridik på 1880-talet i Uppsala. Han hade då tenterat för David Davidson på vad som förefaller ha varit en överkurs i dennes ämne.

Men vad som främst torde ha föranlett Wallenberg att ta sekreterarposten i föreningen var säkerligen inte det vetenskapliga intresset, utan snarare var det ett led i hans vakthållning om Wallenbergfamiljens affärsintressen. Det var inte första gången en Wallenbergare gjorde sig bemärkt i föreningens historia i sådant syfte. Alltsedan föreningens start hade frågan om riksbankens ställning i svenskt bankväsen varit ett återkommande stort debattämne. Under 1880-talet inleddes en stor strid kring förslaget att av riksbanken skapa en centralbank. I denna debatt hade Marcus Wallenbergs far, A O Wallenberg, fram till sin bortgång 1886 varit detta förslags viktigaste motståndare. Han hade fört en kamp vid föreningens möten som enligt annalerna varit de hetaste och bittreste i föreningens historia (Palme [1927], Åmark [1927]). Mot sig hade han i stort sett haft hela den dåvarande ledningen av föreningen, som förutom de tidigare nämnda Waern och Palme, även inkluderade föreningens glänsande retori-

ker Hans Forssell samt Wolter Arnberg. Den senare hade gjort det grundläggande utredningsarbetet och var sedan den som i central ställning i riksbankens ledning hade fört reformförslaget vidare.

1897 hade nämnda decennielånga reformfråga mognat ut i ett lagförslag som slutligen tagits av riksdagen. En central punkt i föranstaltandet om att göra riksbanken till en bankernas bank och ge den en position som ”lender of last resort” var att landets sedelutgivning skulle centraliseras. Riksbanken skulle nu få monopol på denna och de privata affärsbankernas sedelutgivningsrätt dras in. Detta skulle även drabba Stockholms Enskilda Bank, för vilken Marcus Wallenberg tillsammans med brodern Knut under 1890-talet övertagit ledningen. Det torde sålunda ha varit hotet mot sin banks ställning som fått Marcus Wallenberg att söka sig till föreningen, för att där vinna gehör och genom den få stöd för de invändningar, som i det nya historiska läget säkerligen fanns att föra fram mot riksbanksreformen.

För sitt syfte tycks Marcus Wallenberg ha kunnat utnyttja vad som sedan studietiden troligen var en god kontakt med Da-

⁶ Med tanke på Wicksells dåliga rykte i konservativa kretsar för sina social-radikala nymalthusianska idéer är det kanske förvånande att han överhuvudtaget blev inbjuden att tala i en förening där kung och kronprins var hedersmedlemmar och beskyddare.

⁷ Marcus Wallenberg d ä (1864–1941) var tillsammans med brodern Knut i Stockholms Enskilda Banks ledning från 1890. Bland hans senare många viktiga poster i svenskt näringsliv kan nämnas ordförandeskapen i Svenska Bankföreningen och i Sveriges Industriförbund, för vilkas tillblivelse han även spelade en stor roll. Vidare kan nämnas att han grundade Skattebetalarnas Förening. Han var ledamot av många kommittéer, bl a om bankfrågan, och även medlem och ordförande i flera internationella kommissioner. För ytterligare information om honom, se Gårdlund [1976].

vid Davidson. Denne hade inbjudits att tala om riksbanksreformen i ett föredrag hållet den 22 februari 1898. Detta föredrag, som signifikativt nog hade titeln "Bankreformen och näringslivet", föranledde ett antal intressanta inlägg. Från Wallenbergsidan framträdde Knut Wallenberg, medan reformen försvarades av friherre K Langenskiöld, som varit en av reformens centrala utformare. Langenskiöld, som 1901 utsågs till riksbankschef efter den då bortgångne Wolter Arnberg, var säkerligen i Wallenbergarnas ögon en farlig motståndare. Langenskiöld hade fått en ledande ställning i Skandinaviska Kreditaktiebolaget och gjort den banken till en vass medtävlare om de olika centralbanksfunktioner som, innan riksbanken blev centralbank, sköttes inom affärsbankssystemet. 1898 hade Langenskiöld blivit invald i föreningens styrelse och även han kan givetvis ha medverkat till att Davidson inbjudits att tala.

Innehållet i Davidsons föredrag skall här inte kommenteras och inte heller debatten. Däremot bör noteras att det vid denna diskussion gjordes ett inlägg av Knut Wicksell. Med förbigående av innehållet även i dennes inlägg kan det här presumeras att nyheten om att Wicksell just då var i färd med att publicera ett vetenskapligt arbete av stor relevans för den kontrovers som då upptog allas intresse, måste ha gjort det naturligt att även låta denne få tala i föreningen. Sålunda fick Wicksell också en inbjudan vilket ledde till det föredrag han höll den 14 april, två månader efter Davidsons föredrag.

De två nämnda föredragen ger en glimt från det kontinuitetsbrott som sekelskiftet i många avseenden innebar under föreningens första halvsekel, 1877–1926, vars förlopp nedan skall skissas. Samtidigt som det skedde stora omvälvningar i den värld i vilken föreningen verkade skedde det också stora förändringar inom föreningen. Mest markant var det genomgripande generationsskiftet inom dess ledning. De sedan föreningens start domine-

rande i dess styrelse, de nyss omnämnda Waern, Palme, Forssell och Arnberg kom att under 1890-talet lämna över till ett nytt ledargarde. Att fullt belysa och klargöra detta maktskifte i föreningen och dess betydelse låter sig inte göras i den korta skiss som följer, men några centrala hållpunkter fås redan av de detaljer som nämnts.

En av de viktigare händelserna var just Marcus Wallenbergs inträde i föreningens styrelse, 1897. Han frånträdde sekreterarposten redan efter två år, men kom sedan att sitta i föreningens styrelse fram till slutet av första världskriget. Även Langenskiölds närvaro i bilden 1898 markerade början på en ny regim i ledningen för föreningen. Han kom sedan att sitta i styrelsen till 1922, alltså ännu längre än Wallenberg.

Men även Davidsons och Wicksells medverkan inledde något nytt. Därmed hade den ekonomiska vetenskapen gjort sin egentliga entré i föreningens historia. Deras framträdande i föreningen signalerar även den strax därpå kommande för föreningen viktigaste yttre händelsen vilken, som Palmes tillbakablick av 1927 angivit, var etableringen av nationalekonomi som självständigt akademiskt ämne i landet. Efter sekelskiftet växte det fram en liten grupp vetenskapligt synnerligen framstående svenska nationalekonomer. Men ännu 1900 var antalet professorer och därmed professorer i ämnet det samma som 1877, dvs ämnet fanns fortfarande endast företrätt vid de juridiska fakulteterna vid universiteten i Uppsala och Lund. Innehavarna av dessa stolar undervisade för övrigt inte bara i nationalekonomi, utan hade också ansvar för angränsande delar inom juridiken. Mot bakgrund av stagnationen inom ämnet före 1900 framstår genombrottets därefter närmast som en metamorfos. På några få decennier ökade antalet professorer i nationalekonomi i landet från de två nyss nämnda till åtta vid 1920-talets slut. Expansionen var helt förlagd till de nya hög-

skolorna i Stockholm och Göteborg. Ökningens relativa häftighet under dessa decennier blir särskilt markerad av att antalet professorer i ämnet därefter ånyo kom att ligga nästa stilla under flera decennier. Fram till 1960 hade siffran höjts högst obetydligt. Ännu så pass sent fanns det bara tio professorer i ämnet i hela landet. Intressantast i den kontrasten är för övrigt att det nu var de två universitetet, i Uppsala och Lund, som sent omsider sett om sina hus. Båda hade dubblat sitt bestånd av professorer från en till två (Sandelin [2000]).

Denna kraftiga utveckling av national-ekonomiämnets akademiska plattform vid seklets början påverkade föreningens plats i nationalekonomins institutionella bas och förutsättningarna för dess verksamhet på flera sätt. När föreningen inte längre hade kvar den allmänna uppgiften att befrämja ämnets etablering kunde den istället mera koncentrera sig på den andra punkten i dess syftesangivelse som handlade om den verksamhet som *de facto* blivit den dominerande redan från starten, alltså uppgiften att vara ett forum för ekonomisk-politisk debatt.

3.2 Utvecklingen före sekelskiftet

Slutet på det första kvartssektet, 1902, tycks inte ha celebrerats med någon särskild högtidlighet, kanske huvudsakligen därför att då hade nästa alla i grundargenerationen gått bort. Av den grupp om fyra personer som lett föreningen från dess start avled först Waern 1899, sedan Arnberg 1900 och slutligen Forsell 1901. Endast Palme levde vidare men han hade valt att avgå ur styrelsen 1898. De fyra hade utgjort en inre cirkel redan inom grundarkretsen vid föreningens konstituerande 1877. Alla utom Palme var eller blev prominenta offentliga personer i den tidens politiska och ekonomiska liv. Waern, som hade varit finansminister 1870–74, efterträddes på den posten av Forsell 1875–79. Arnberg hade som nämnts nått

ledningspositionen för riksbanken. Han hade blivit medlem av riksbankens styrelse redan 1874 och kom under 1880-talet att som deputerad för utrikesavdelningen vara riksbankens högste tjänsteman beträffande växelkurser och utlandstransaktioner, en post han upprätthöll till sin död 1900. Palme var, även om han inte hade någon upphöjd ämbetsmannaposition som de övriga, ett respekterat offentligt namn i kraft av framgången med sitt finansföretag SIGAB, som han startat 1868.

Både Arnberg och Forsell hade höga akademiska meriter. Båda hade disputerat på historiska avhandlingar. Waern och Palme hade visserligen inte nått lika långt i formell akademisk skolning, men deras intellektuella prestationer på det national-ekonomiska området låg reellt inte under de förras nivå. Palme, som får anses vara den i sin tids nationalekonomi mest bevandrade i gruppen, skrev ekonomiska samtidsutblickar med historiskt perspektiv. Ett mått på Palmes vetenskapliga prestationsförmåga ges i hans studie *De hårda tiderna* (Palme [1895]) där han röjer fin blick för det som i dagens forskning faller under rubriken ”transformations-tryck”, samtidigt som han demonstrerar ett för sin tid gott handlag med den empiriska sidan av sin argumentering. Waern gjorde flera inträngande historiska studier av rättsekonomisk karaktär beträffande olika näringslivsinstitutioner.⁸

Men alla i kvartetten var vad som har kallats gammalliberaler, dvs de anslöt sig mer eller mindre till en *laissez-faire* tradition, som såg samhällsutvecklingen som en naturprocess. Den Smithianska syn de

⁸ Presentationer av Waern (1819–99), Arnberg (1842–1900) och Forsell (1843–1901) ges i Nationalekonomiska Föreningen [1927] av respektive Fryxell [1927], Brisman [1927] och Heckscher [1927]. För Forsell kan en nyutkommen biografi av Schück [2001] konsulteras. För korta presentationer av dem alla, se Henriksson [2001].

omfattade innebar att komplexiteten i samhällsmaskineriet förstods som uttryck för i grunden ganska enkla utvecklingskrafter. Men endast om man insåg dessa enkla sanningar kunde komplexiteten fullt uppskattas och just denna insikt skulle avhålla från ingrepp i maskineriet, trodde de. Även om samhällsmaskineriet på kort sikt inte alltid fungerade som önskvärt vore, så skulle korrigeringsförsök äventyra dess på sikt harmoniserande tendenser.

Den nämnda samhällssynen omfattade de fyra med mycket stark övertygelse. De synes alla ha varit intellektuella i meningens kulturellt belasta och bildade personer som kanske inte alltid tog in, men i varje fall tog ställning till de djupare ideologiska strömningar som hela tiden förändrade värderingar och frågeställningar. Men genom sin höga bildningsnivå hade de starka försvar för vad de trodde på och de lät sig inte lätt böjas av de nya vindar som med allt större styrka bröt in mot slutet av deras tid i styrelsen. Kort sagt, de kom att för sina motståndare allt mera te sig som dogmatiska. De hyllade en liberalism som tillhörde en 1850 eller 1860-tals generation och kom i harnesk mot de nya strömningar och tidsanda som bröt in under 1880-talen och 1890-talen.

3.2.1 Utvecklingen av verksamhetens former

Föreningens verksamhet kom redan från början att starkt styras av den mera konkreta punkten i stadgans syftesformulering som betonade mötesverksamhet, utgivande av publikationer etc. På den punkten var föreningen till att börja med beroende av det stöd som gavs av det konservativa *Stockholms Dagblad*, vilket innebar att denna tidning under föreningens första år refererade men efter detta år även ombesörjde tryckning och distribution av föreningens förhandlingar. Men vid slutet av den första femårsperioden tog föreningen själv hand om dessa ting.

Bl a utökades styrelsen och en redaktionskommitté tillsattes, uppenbarligen för att t ex punkten i stadgan om att föreningen skulle utge en tidskrift, möjligen efter danskt mönster, skulle kunna infrias. Den drivande kraften i denna utveckling var otvivelaktigt Palme, som under åren 1877–82 innehade sekreterarposten i föreningens styrelse.

Men Palmes program eller intentioner kom inte att genomföras. Efter tio år stod det klart att föreningen var nöjd med att som enda publikationsaktivitet låta trycka sina förhandlingar. Föreningens strävanden att fullt leva upp till sitt deklarerade syfte hade uppenbarligen mattats och slutligen slocknat efter Palmes avgång från sekreterarposten. Till en del torde detta hänga samman med att föreningens styrelse vid 1880-talets mitt i så hög grad kom att engagera sig för den politiska sidoförening, "Föreningen mot livsmedelstullar", som då sattes upp för att, som den sent etablerade frihandelsförening Nationalekonomiska Föreningen hade avstått från att bli, bjuda den protektionistiska uppmarschen spetsen. Även om Nationalekonomiska Föreningen hölls formellt utanför, så betydde styrelsemedlemmarnas engagemang för frihandelsföreningen att Nationalekonomiska Föreningen vid denna tid tappade mycket av sitt utvecklingsmomentum.

Vad som varit de avgörande faktorerna i den noterade utvecklingen kan inte anges utan ytterligare forskning. Här får vi nöja oss med att konstatera att föreningen efter ett inledande skede av viss tveksamhet beträffande den konkreta innebörden av det i stadgarna angivna syftet, att t ex utge en tidskrift, kan sägas i stort ha funnit den avgränsning av sina publikationsambitioner som den sedan i praktiken kommit att omfatta fram till modern tid. Detta stod klart när föreningen 1887 firade sitt tioårsjubileum. Den sk redaktionskommittén som inrättats under den inledande perioden hade med andra ord snabbt blivit en anomali. Den hängde

kvar formellt fram till 1920 då den togs bort, troligen på initiativ av Heckscher, som då grep in och rationaliserade föreningens verksamhet och styrelsens arbetsformer. Tidskriftspunkten i föreningens stadga skulle, som vi vet, komma att infrias först nästan hundra år efter föreningens start.

3.2.2 Föreningen och den ekonomiska vetenskapen

Frågan om vad som hände med föreningens något svårtolkade ambitioner att "främja studiet" av nationalekonomi är djup och komplex, kan här bara belysas genom att se till de olika vetenskapliga anknytningsformer som utvecklades. En blick på Palmes aktivitet i det avseendet intresserar givetvis särskilt. Även om Palmes stora organisatoriska insats för föreningens under dess tidiga år inte kom att utveckla föreningen i den riktning han kanske hoppades, så var hans strävan att ge föreningen konkreta anknytningar till den nationalekonomiska vetenskapen inte helt utan framgångar. Han var själv en av de flitigaste deltagarna i föreningens mötesförhandlingar såväl som föredragshållare som diskutant. Genom sin aktningvärda teoretiska beläsenhet, samt förhållandevis goda bevakning av nationalekonomins utveckling utomlands, bidrog Palme, särskilt under sina första år i föreningen, till att diskussionerna lyftes upp till en vetenskapligt utblickande nivå.

Men Palme var dock ingen teoretiker och tycks inte senare ha följt upp de vetenskapliga ambitioner han visade vid föreningens start. Palmes bidrag till föreningens debatter under hans senare år i styrelsen gällde främst bostadssektorn och dess utveckling i Stockholm, vilken han följde statistiskt med stor uppmärksamhet som ett naturligt utflöde av sin verksamhet som chef för SIGAB

Det främsta uttrycket för föreningens försök att knyta an till den ekonomiska vetenskapen blev den medverkan den

kunde få från ämnets officiella representanter i den akademiska världen. Även om resultaten var blygsamma så är det intressant att se varför de blev så. Det första anmärkningsvärda försöket i den riktningen var den ställning som Uppsalaprofessorn C G Hammarskjöld fick som medlem i föreningens första styrelse. Men efter en tämligen kort period, då hans medverkan särskilt i debatterna tycktes lova mycket, tvingades Hammarskjöld avbryta sin medverkan i föreningen. Redan 1880 utnämndes han till statsråd och innehade under hela 1880-talet posten som ecklesiastikminister. Det fortsatta värde han tillmättes av föreningen måste dock ha varit stort, liksom även hans eget intresse för föreningen. Hammarskjöld återkom 1890 till en post som vice ordförande i föreningens styrelse och höll samma år ett uppmärksammat föredrag om det utredningsförslag om obligatorisk ålderdomsförsäkring som just då hade presenterats.

Under Hammarskjölds statsrådstitid sköttes hans professur i Uppsala av D Davidson som därefter också blev hans efterträdare. Men Davidson blev inte medlem i föreningen förrän 1886 och kom inte att medverka vid något av dess möten förrän det ovan nämnda mötet 1898. Först 1906 kom Davidson att inträda i föreningens styrelse, i vilken han sedan stod kvar till 1922. Under några år var Davidson till och med vice ordförande, men man får ett intryck av att han inte var någon drivande kraft i styrelsen, i varje fall inte någon stark nationalekonomins röst. Föreningens försök att engagera nationalekonomins högsta akademiska representanter i ledningen för sin verksamhet var, trots Davidsons medverkan, uppenbarligen inte mycket mera framgångsrik efter sekelskiftet. Först med Heckschers inträde i styrelsen 1919 fick de akademiska nationalekonomerna den kraftfulla representation i styrelsen som de sedan behållit.

Mera betydelsefull var den koppling som föreningen redan under sitt första de-

cennium uppodlade på lägre nivå med den akademiska undervisningen i ämnet i Stockholm. Ett inte oväsentligt bidrag här bestod i att Claes Westman, som beträdde posten som sekreterare i föreningen efter Palme, också var den förste akademiske föreläsaren i ämnet i Stockholm. Westman innehade under hela 1880-talet, samtidigt med sitt sekreteraruppdrag i föreningen, lärarbefattningen i nationalekonomi vid Tekniska Högskolan och var även författare till en lärobok i ämnet (Westman [1885]). Men någon högre vetenskaplig kompetensnivå uppnådde han aldrig.

Ett betydligt viktigare namn var J A Leffler (1845–1912). Denne var en mycket flitig skribent i en rad nationalekonomiska och angränsande ämnen men bedrev dessutom en mycket mångsidig verksamhet som kanske förhindrade att han på något av nationalekonomins områden utvecklade någon idé till vilka hans namn skulle kunna särskilt knytas. Som aktiv på många av nationalekonomins appliceringsområden kom Leffler att via sina föredrag i föreningen bidra till att i Sverige sprida många av de nya tankeringarna inom nationalekonomin innan Davidson, Wicksell och Cassel trädde in på scenen.

Han kom under sitt liv att bedriva sådana praktiska verksamheter som jordbruk och bankverksamhet, men hans dominerande arbetsinsatser tycks dock ha bestått i ett antal sekreterarposter. Här kan särskilt nämnas hans många år som sekreterare för försäkringsföreningen. Vidare kom han att sitta som sekreterare i den Lorénska stiftelsen som var den första viktiga formen av mecenatskap för svensk nationalekonomi. Denna sekreterarroll inkluderade uppenbarligen även styrelsebefogenheter. Leffler kom således att medverka till de bidrag från stiftelsen som gjorde det möjligt för såväl Wicksell som Cassel, sedermera hans konkurrenter, att bedriva de utlandsstudier som var avgörande för den vetenskapliga kompe-

tens som grundlade deras karriärer.

Leffler gjorde stora insatser både i föreningens styrelse och i föreningens debatter där hans formellt unika kompetens som nationalekonom säkerligen var synnerligen värdefull för föreningen. Han var aktiv i föreningens debatter från dess första år och fram till mitten på 1890-talet och blev invald i dess styrelse redan 1882 där han sedan satt till 1890. Under år 1889 kom han även att inneha posten som vice ordförande.

Det viktigaste skälet till att Leffler måste lyftas fram är att han vid föreningens start var landets förste, i någon snäv formell mening, professionellt skolade nationalekonom. Han hade 1876 fått en doktorsgrad i ämnet vid universitetet i Leipzig. Han hade där studerat under Roscher och skrivit en avhandling om de svenska sedelbankerna (Leffler [1876]). Denna bakgrund har gjort att Leffler kommit att ses som en medlem av den tyska historiska skolan, men han tillhörde aldrig ensidigt Schmollers och katedersocialisternas krets. Som eklektiker var Leffler även öppen för marginalismen i dess österrikiska tappning. Innan Wicksell framträdde på scenen får Leffler anses ha varit nationalekonomins främste representant i huvudstaden. Med flera pedagogiska skrifter i ämnet liksom en rad såväl översikter som borrande undersökningar får Lefflers insats anses ha varit av förhållandevis hög akademisk klass.

Fast att Leffler undervisade på akademisk nivå först under en kort tid i Göteborg och sedan under den ganska långa perioden 1888–1902 med vissa avbrott var knuten till Stockholms Högskola, fick han aldrig någon fast akademisk förankring och ställning. Att han inte nådde någon högre rang i ämnet får delvis förstås mot bakgrunden av att han ansågs alltför mycket företräda den historiska skolan för att vinna erkännande i den högre ekonomisk-liberal instans, som höll en för honom blockerande position i högskolans styrelse. Även om han aldrig nådde mer

än en föreläsares ställning sågs han dock som en kompetent professionell akademisk ekonom i föreningens egen ekonomisk-liberala krets. Som ett notabelt bevis på föreningens uppskattning av Leffler kan nämnas att två i styrelsens kärntrupp, Arnberg och Forsell, stöttade Leffler när denne sökte platsen som föreläsare i nationalekonomi vid Stockholms Högskola. Det sakkunnigutlåtande som Arnberg och Forsell avgav till Lefflers förmån får kanske anses vara föreningens mest betydelsefulla insats för att främja undervisningen i nationalekonomi.

Leffler deltog flitigt i föreningens debatter där han själv ofta var den inledande föredragshållaren. Med sin avhandling var han expert på bankfrågor, men han kom att utveckla en bred socialpolitisk intressefront och föreläste i föreningen om ämnen som emigrationsfrågan liksom om den socialpolitiska sidan av frågan om tullar vs frihandel. I sistnämnda fråga intog han samma position som de övriga i ledningen för Nationalekonomiska Föreningen och tog några år även aktiv del i striden som riksdagsman.

Leffler var den, som efter Palme, var mest uppmärksam på utvecklingen av nationalekonomi och samhällsvetenskaperna utanför Sverige. Utöver bevakning av debatten inom katedersocialisternas krets, var han mycket insatt i den socialistiska tankeutvecklingen och uppmärksammade vid Marx bortgång 1883 denna händelse med ett föredrag i föreningen.

3.3 Utvecklingen efter sekelskiftet

För en belysning av utvecklingen efter sekelskiftet är det av intresse att se något närmare på den nya styrelse som tillkom när den gamla regimen försvann. Om man då ser till vilka som satt längst i styrelsen finner man en grupp om fyra personer: Conrad Carleson, Karl Langenskiöld, Sven Palme och Marcus Wallenberg d ä. Alla dessa kom att sitta i styrelsen under det nya seklets två först decen-

nier. Alla förtjänar en närmare presentation men utöver det omnämmande som redan skett beträffande Langenskiöld och Wallenberg kan beträffande Carleson och Palme endast några korta notiser ges.⁹ Detta får den negativa konsekvensen att det inte för närvarande går att komma åt det man helst skulle vilja få grepp om, nämligen i vad mån dessa fyra under de två decennier de satt i styrelsen kom att svetsas samman som ett styrelsekollektiv. Intrycket är de inte kan betraktas som den typ av sammanhållna kvartett vilken styrde föreningen före sekelskiftet. Emellertid skulle det krävas mycket forskning för att närmare utreda samspelet mellan dem och vad detta betydde för föreningen. På den punkten måste läsaren tyvärr lämnas besviken.

Carleson satt i föreningens styrelse under nästan hela kvartsseklet (1902–25).¹⁰ Han hade vid sitt inträde i styrelsen inte någon verkligt upplyft ställning, men han var i stället strategiskt placerad och fick överblick och insyn över den tidens hela finansvärld innan han via en karriär huvudsakligen vid finansdepartementet 1917 nådde posten som finansminister.

Det mest anmärkningsvärda som i skrivande stund, utan forskningsunderlag, finns att rapportera om Sven Palme är att han med sina 30 år i föreningens styrelse torde inneha sittrekordet.¹¹ Han kom in i styrelsen 1904 och satt där till 1934. Helt säkert torde Palme haft mycket att tillföra föreningen. Efter att ha inlett sin bana som militär kom han under 1880-talet att

⁹ En personteckning och skiss av Langenskiöld (1857–1925) ges i Rydbeck [1927]. Se för övrigt matrikeldata i Nationalekonomiska Föreningen [1927].

¹⁰ För matrikelinformation om C Carleson (1868–1954), se Nationalekonomiska Föreningen [1927].

¹¹ För matrikelinformation om S Palme (1854–1934), se Nationalekonomiska Föreningen [1927].

fortsätta sin karriär inom försäkringsbranschen för vilken han till slut blev huvudman. I denna ställning kom Palme att utveckla ett vittomspännande engagemang för olika offentliga frågor alltifrån egna hemsrörelsen till nordiskt samarbete. Men uppgiften, att klarlägga vad Palmes mångsidiga intressen betydde för föreningen, återstår.

Den tidigare presentationen av Langenskiöld bör här fyllas ut något. Langenskiöld, vilken som nämnts satt i föreningens styrelse från 1898 till 1922, dvs i 25 år, kan sägas representera den upplysta ämbetsmannasyn på sammanhangen som dominerade i styrelsen under föreningens första kvartsekel. Genom att han även kom att sitta i Vetenskapsakademien som representant för nationalekonomin blev Langenskiöld en mycket betydelsefull person för utvecklingen av nationalekonomiämnets institutionella bas i landet. Delar av sin förmögenhet donerade han sedan till vetenskapsakademien som regelbundet under årens lopp kunnat ge forskningsstöd och dela ut stipendier till nationalekonomer.

Langenskiöld hade, som också nämnts, medverkat i den utredning som förberedde riksbanksreformen och var sålunda i högsta grad en förkämpe för de principer han sedan som chef fick möjlighet att implementera. Under sin tid som riksbankschef gjorde Langenskiöld en rad bemärkta insatser för att utveckla centralbanksfunktionen. Den mest betydelsefulla insatsen, nämligen hans hand i centraliseringen av sedelomloppet i landet, har redan nämnts. Bland hans övriga kan nämnas hans insats under 1907 års penningkris när han demonstrerade riksbankens kapacitet som "lender of last resort". Men Langenskiöld accepterade inte att riksbanken centralbanksfunktioner skulle underordnas riksdagens styrning och överinseende. Mot detta opponerade han så kraftigt att han till slut, 1912, valde att avgå.

3.3.1 *Debatterna efter sekelskiftet*

Utvecklingen av debatterna efter sekelskiftet och under första världskriget är av stort intresse. Den nye riksbankschefen Moll, som tycks ha fått denna tjänst med lottens hjälp, var uppenbarligen inte den mest kompetente för sin uppgift. Ekonomerna fick redan tidigt anledning att kritisera honom. Många känner säkert till Wicksells råd till Moll vid krigsutbrottet att låta "guldskassan springa, den springer inte så långt". Men Moll hade dock förstånd att i vissa lägen acceptera råd från nationalekonomerna. Sålunda tillkom den skuldspärrningen 1916 efter inrådan från Davidson, troligen dennes största insats i svensk ekonomisk politik.

Den viktigaste ekonomen i kritiken av Moll var Gustav Cassel (1866–1945) som förde en formlig kampanj mot riksbankens politik. Cassel var under kriget intensivt verksam i den ekonomisk-politiska debatten med ambitionen att öka ekonomernas inflytande över den förda politiken. Genom sina veckobidrag till en av de största dagstidningarna men också genom frekvent offentlig föredragsverksamhet och uttalanden fick Cassel stort genomslag i opinionsbildningen, som blev en allt viktigare faktor bakom den ekonomiska politiken. Men Cassel försökte också påverka den ekonomiska politiken mera direkt. För denna sistnämnda strävan var föreningen troligen hans främsta plattform. Olikt Davidson, vilken som nämnts satt i styrelsen, var Cassel aldrig medlem av denna och som bidragande till föreningens debatter var han aldrig diskutant utan excellerade snarare främst som föreläsare *ex cathedra*. Efter sitt jungfrutal i föreningen 1904 blev han dess mest anlitade huvudföredragshållare fram till slutet av 1919.

Men med världskrigets slut upphörde Cassels medverkan i föreningen. Detta tycks ha hängt samman med hans dåliga relation med Wicksell. Denne hade återvänt till Stockholm efter att ha pensione-

rats från sin professur i Lund 1916 och kom därefter att uppenbara sig som opponent vid alla Cassels föredrag i föreningen. Men Wicksell hade svårt att engagera Cassel i någon diskussion. Han beklagade detta i en bitande recension av Cassels magnum opus av 1918 (Cassel [1918], Wicksell [1919]). I denna recension kritiserade Wicksell huvudsakligen Cassel som teoretiker och fann dennes bidrag inte bara analytiskt bristfälliga utan också pretentiöst presenterade i okunnighet om andras bidrag. I sitt stora arbete hade Cassel förkastat den nyklassiska värdeteorin som metafysiskt nonsens och presenterat en allmän jämviktsteori för prisbildningen utan att ens nämna Walras namn och således lagt fram teorin som sin egen. Det enda i Cassels arbete som Wicksell gav godkänt som ett originellt bidrag var avsnittet om konjunkturväxlingarna.

Den nämnda recensionen hade presenterats i *Ekonomisk Tidskrift* 1919 just innan Cassel gjorde det framträdande som skulle bli hans sista i föreningen. Wicksells tidigare kritik mot Cassel i föreningen hade naturligtvis främst gällt dennes ekonomisk-politiska ståndpunkter, men han hade även i dessa sammanhang främst ifrågasatt Cassels teoretiska premisser. Paradoxalt nog var det just därför som Wicksells kritik träffade Cassels trovärdighet så hårt. Cassel hade nämligen alltid hävdat att hans ekonomisk-politiska ståndpunkter vilade på den ekonomiska vetenskapens grund.

Vid ett tidigare möte i föreningen hade Wicksell särskilt kritiserat Cassels köpkraftsteoretiska syn på växelkurser och relaterade monetära fenomen i sin förklaring av prisnivåns utveckling, men hade inte fått något svar från Cassel. Men nu i sitt sista framträdande i föreningen svarade Cassel. Wicksell framförde vid det tillfället i en maliciös replik sin spelade överraskning över att Cassel visade sig ha en så sund syn på den monetära problematiken. Men beträffande Wicksells specifika fråga hur Cassel tolkade samman-

hangen bakom den pågående inflationen, hade Cassel svarat undvikande. I sin slutliga kommentar betonade Cassel att han främst sökte nå och påverka den i ekonomisk teori mindre initierade allmänheten och de ekonomisk-politiska beslutsfattarna och indikerade därmed att han i debatten främst hade försökt vara pedagogisk och inte avsett att bevisa giltigheten av den underliggande teorin.

Efter sitt framträdande 1898 återkom Wicksell inte i föreningens debatter förrän 1913 och det var först från och med 1916, efter sin återflyttning till Stockholm som Wicksell kom att kontinuerligt delta i föreningens debatter. Men från och med 1916 blev Wicksell en av de flitigaste diskutanterna vid föreningens möten. Men som föredragshållare kom han under denna period att framträda endast en enda gång, 1925; i ett synnerligen anmärkningsvärt föredrag om den "reoverade" guldstandardens funktionssätt, släppte Wicksell, som principiellt var anhängare av fria växelkurser, sitt avståndstagande från den av de flesta svenska ekonomer förordade återanknytningen till ett fast guldpari för den svenska kronan.

3.4 Avslutning

Decenniet 1916–26 kom att bli det intressantaste under föreningens första halvsekel, delvis därför att det sammanföll med de sista tio åren av Wicksells liv där, som nämnts, föreningen fick en stor plats. Men det strömmar nu till allt fler nationalekonomiska röster i föreningens debatter, såsom N Wohlin, G Bagge, G Silverstolpe, E Sommarin och S Brisman för att blott nämna dem som var eller blev professorer i ämnet. Några förtjänar kanske inte mer uppmärksamhet än det blotta omnämnande som här görs. Men särskilt Brisman skulle behöva lyftas fram, vilket inte skett. Han var den flitigaste av de nu nämnda.

Det viktigaste nya namnet är emellertid E Heckscher, som vi dock återkommer

till i nästa avsnitt. Här kan bara nämnas att hans inträde i styrelsen 1919 fick omedelbara och inte så små konsekvenser för dess arbete och föreningens verksamhet i stort. Utöver den rad åtgärder som Heckscher fick styrelsen att effektuera, bör särskilt nämnas att han också såg till att föreningen fick en osedvanligt duglig sekreterare i K Åmark. Denne höll den posten under hela 1920-talet. Åmarks mest bemärkta insats var hans redaktörskap för den festskrift som utgavs när föreningen firade sitt 50-årsjubileum. Här bidrog Åmark själv med en exposé över föreningens debatter, som ännu står som den bästa källan för en överblick över föreningens första halvsekel.

Det mest värdefulla bidraget i nämnda festskrift är dock J H Palmes hågkomster, från vilka vi tidigare citerat flitigt. Det har redan i samband med presentationen och diskussionen av det syfte som sattes upp 1877 noterats att Palme 1927, i sin återblick på de gångna 50 åren, konstaterade att föreningen, genom etablerandet efter sekelskiftet av en nationalekonomisk vetenskap vid högskolorna och universiteten, hade sett ett av sina ändamål bli uppfyllt. Den nationalekonomiska vetenskapen hade nu fått en institutionell bas med akademisk förankring. Efter att ha lämnat ett välvilligt svar på den kontraktiska frågan beträffande föreningens betydelse för denna utveckling, konstaterade Palme att föreningen därmed visserligen blivit av med en uppgift, men att i dess ställe en ny väntade. Denna nya uppgift beskrev Palme med följande ord:

”En återblick på föreningens verksamhet under de gångna femtio åren måste framkalla frågan” om föreningen även framgent har någon nationell uppgift att fylla och i så fall huru utsikterna för dess lösande gestalta sig. ”Att en sådan uppgift finns är efter mitt förmenande alldeles obestridligt. Om dess tillvaro gavs en väckande erinran då numera avlidne finansminister Thorson vid 1924 års riksdag i andra kammaren yttrade att de allra

flesta av hans partikamrater ”icke begripa hur lite de begripa” beträffande de stora naturlagar som gälla för det ekonomiska samhällslivet. Att så snart som möjligt och så fullständigt som möjligt skingra denna okunnighet utgör tvivelsutan ett oeftergivligt villkor för åstadkommande i vårt land av varaktiga arbetsfred och social samhörighetskänsla. Ett sådant upplysningsarbete bleve visserligen till sina mått jättelikt och kan på denna grund synas falla utom det möjligas område. Men å andra sidan torde det böra tagas i betraktande att det svenska folket är synnerligen läraktigt och att vårt folkskoleväsende står högre än de flesta andra länders. Ett försök i nyss angiven riktning skulle fördenskull vara långt ifrån hopplöst. Vad det härvid gäller är i främsta rummet att åtminstone några av våra nationalekonomiska skriftställare, män eller kvinnor, kunde förmås att söka förvärva sig den populära framställningskonst som erfordras för att hos de stora massorna vinna gehör och förståelse För denna framställningskonst finns ju redan i den äldre nationalekonomiska litteraturen beundransvärda och efterföljansvärda förebilder.”

För att befrämja det ändamål som Palme här beskrev lämnade han en donation till föreningen. Därmed skapades den fond som bär hans namn, ”J H Palmes fond för ekonomisk upplysning och ekonomisk forskning”. Palmes fond har vid sidan av föreningens mötesverksamhet varit ett av föreningens mest betydelsefulla bidrag till utvecklingen av svensk nationalekonomi. Fonden har särskilt kunnat stötta de olika nationalekonomiska studentföreningarna som funnits vid landet universitet och har även kunnat stötta individuell forskning med smärre bidrag. Palmes Fond lever än idag och delar årligen ut anslag för sagda ändamål.

4. Det tredje kvartsseklet (1927–52): Heckschereran

Det tredje kvartsseklet, 1927–52, var en lysande period för den ekonomisk-politiska debatten i Sverige, där diskussionerna i föreningen ofta stod i centrum. Detta skede i föreningens historia var dess mest intensiva period inte bara i termer av utåt uppmärksammade debatter utan också p g a dess övriga verksamhetsformer. Beträffande den sistnämnda aktiviteten kom föreningen att spela en betydelsefull roll i den institutionella basen för svensk nationalekonomi. Emellertid är det själva debatterna i föreningen som först måste lyftas fram. Dessa låg under hela mellankrigsperioden på hög nivå inte minst vetenskapligt. Efter sitt teoretiskt tunga föredrag 1898 hade Wicksell, som nämnts, under sina sista tio år återkommit och skapat precedens för att i föreningens debatter även föra fram vetenskapliga frågeställningar. Wicksells markering för hur mycket teori som kunde ges uppmärksamhet har föreningen allt sedan dess respekterat, även om teorifrågor inte heller i fortsättningen blev huvudpunkter i debatterna. Föreningens förhandlingar från detta kvartsekel är därför av stort intresse inte bara för den som vill förstå den tidens ekonomiska politik, utan också för den som är intresserad av den ekonomiska teorins historia. Mest väsentliga är föreningens debatter för den som vill sätta sig in i den sk Stockholmsskolans tänkande. Den uppmärksamhet Stockholmsekonomerna ägnade ekonomisk-politiska frågor kan sägas ha haft lika stor betydelse för deras teorier som det metodologiska idéarvet från Wicksell och Cassel.

I dessa debatter framträdde de flesta av Stockholmsskolans ledande ekonomer. Flitigaste deltagaren var Bertil Ohlin, som dock främst framträdde som diskutant. Han var också den mest tongivande p g a av sin ledande ställning inom svensk nationalekonomi under 1930-talets slut och under de första krigsåren

då han ledde föreningens styrelse.¹²

Myrdal var aldrig involverad i föreningens styrelse och inte heller totalt sett lika aktiv som Ohlin, men likt Cassel var han en flitig föredragshållare i föreningen där han dock, olikt Cassel, sedan i högsta grad gav svar på tal. Myrdals framträdande i föreningens debatter var synnerligen laddade. Han provocerade fram betydligt mera respons såväl bland ekonomerna själva som i press och den större allmänheten än någon annan svensk ekonom under den period som ligger under luppen.¹³

Den tredje i Stockholmsskolans legendariska grundtrio, Erik Lindahl, var däremot, främst av geografiska skäl, mindre framträdande i föreningen. Emellertid står Lindahl hösten 1932 för ett mycket betydelsefullt föredrag, just under skolans mest formativa period beträffande synen på den ekonomiska politiken.

Men i Stockholmsskolegruppen ingick många fler än de nu nämnda. Bland mera prominenta som också bidrog signifikativt till föreningens debattnivå på 1930-talet kan nämnas Dag Hammarskjöld och Alf Johansson samt Karin Kock. Den sistnämndas namn förtjänar att lyftas fram inte bara därför att hon var den enda kvinnan i gruppen och som sådan lyfte fram kvinnolönefrågan i föreningens debatter. Utöver att hon gjorde en notabel insats i föreningens konjunkturlägesdebatter var hon också en effektiv och drivande sekreterare i föreningen under åren 1931–36. Senare under sin statsrådsperiod var hon också medlem av föreningens styrelse. Men Kock som var född 1891 var liksom den samma år födde Lindahl närmast att anse som den äldsta klicken inom Stockholmsskolekretsen och det var inte längre den generationen som bar fram nya idéer vare sig inom teo-

¹² Ohlin höll totalt bara fyra föredrag i föreningen men gjorde inte mindre än 42 inlägg.

¹³ Myrdal höll åtta föredrag och gjorde 21 inlägg.

rin eller inom den ekonomiska politiken. Det nya kom fram från skolans yngsta krets där vi mot 1930-talets talets slut möter namn som Palander, Lundberg och Svennilson. Särskilt Lundberg tilldrog snabbt intresse. Han höll ett uppmärksammat föredrag i föreningen 1939 och var för övrigt den som 1936 efterträdde Kock på sekreterarposten vilken han innehade fram till krigsutbrottet.

Men den person som framför allt tilldrar sig intresse under detta kvartssekel är Stockholmskolans vassaste kritiker, Eli Heckscher (1879–1952). Som central gestalt när han deltog i föreningens debatter var Heckscher såväl en lysande föredragshållare som en briljant polemisk kommentator såväl språkligt formellt som i substantiellt hänseende. I sina framföranden var han alltid retoriskt effektiv inte bara genom skärpan i sin kritik utan faktiskt också genom sin omdömesgilla balans och sina konstruktiva intentioner (Henriksson [1979]). Heckscher inträdde i föreningen med sitt första föredrag 1908 och gjorde sitt sista framträdande 1952 vilket innebär en aktiv period vars längd torde vara rekordet i föreningens historia, men han intar en toposposition också när det gäller antalet hållna föredrag.¹⁴ Men han var därutöver kommentator vid 47 tillfällen och dessa inlägg var sällan enbart repliker. Ofta utvecklade sig ett diskussionsinlägg av Heckscher till att bli kvällens mest centrala ”föredrag”.

Innehållet i Heckschers bidrag till föreningens debatter låter sig, lika litet som Wicksells och Cassels bidrag, kort refereras. Redan den mycket långa period under vilken han deltog i debatten gör att han kom att täcka ett vitt spektrum av ekonomisk-politiska problem. Det han sade i en fråga i ett tidssammanhang blev naturligtvis inte självklart detsamma i ett annat tidssammanhang. Med tanke på Heckschers polemiska läggning är det dock förvånande hur konsekvent han höll fast vid vissa positioner under de fem decennier han var den gestalt i föreningens

debatter vars närvaro drog allas blickar till sig.

Eftersom innehållet i hans inlägg inte låter sig enkelt sammanfattas kan de här bara helt kort belysas genom att se till vad och vilka Heckscher allra främst vände sig mot. Som särskilt intressant är därvid att Heckscher, redan under föreningens andra kvartssekel var den ekonomiska vetenskapens kanske mest prominenta röst i föreningens debatter vid sidan av Wicksell och Cassel, med vilka han för övrigt hade egna dialoger. Medan han gentemot Wicksells ekonomisk-politiska ståndpunkter framträdde som den realistiske empirikern som gensköt en dogmatisk teoretiker, framträdde han mot Cassels ekonomisk-politiska uttalanden som den främste ”på a priori grund” logiskt argumenterande kritikern.

I sina mycket genomtänkta ekonomisk-liberala positioner utmanade Heckscher såväl den äldre, nationellt sinnade och konservativa politiken till höger, som den socialistiskt orienterade socialdemokratiska politiken till vänster. Han lyfte upp sin kritik på ett principiellt historiskt-ideologiskt plan där den nya typen av interventionism i marknadsprocessen kunde ses som ett återfall i merkantilism, den primitiva ekonomiska politik som dominerade under århundradena innan den ekonomiska liberalismens vetenskapligt grundade principer anammades. Heckschers auktoritet i dessa frågor utgick från hans 1931 publicerade storverk i ämnet (Heckscher [1931]) Anteciperande senare tidens ”public choice”-ståndpunkter beträffande det historiska förloppet, varnade Heckscher för den institutionella spärrhakeeffekten som riskmoment vid alla ekonomisk-politiska ingrepp. Som ekonomisk liberal och frihandelsman hade Heckscher redan på 1920-talet framstått

¹⁴ Heckscher höll sitt första föredrag i föreningen 1908. Totalt höll han fram t o m sitt sista framträdande 1952 tolv föredrag.

som jordbrukspolitikens främste kritiker och han hade tidigt utvecklat en radikal antiinterventionistisk hållning beträffande arbetsmarknadspolitik och framstod under detta decennium som en av arbetsmarknadspolitikens mest utrerade belackare (Heckscher [1921]).

Heckschers mest notabla bidrag till debatten kom dock på 1930-talet. Han bemötte i sina föredrag och inlägg särskilt de ståndpunkter som fördes fram av Myrdal och Ohlin m fl när det gällde stabiliseringspolitikens uppläggning under 1930-talskrisens mest dramatiska skede hösten 1931. Han gjorde redan den hösten uppmärksammade inlägg i föreningen även om arbetslöshetsproblemet, vilket han sedan fortsatta att bevaka under depressionens fortsatta skeden. Ett av hans mest centrala framträdanden i föreningen våren 1932 var det föredrag han höll efter Kreugerkraschen, där Heckscher med sin auktoritet i ett "rundradierat" anförande bidrog till att tona ned den panikstämning som först brutit ut och sedan hade övergått till djup framtidspessimism långt ned i landets "plånboksbärande lager".

Heckscher var i alla dessa sammanhang en svår motståndare för sina yngre kollegor som här fick möta en verklig stålfarfar. Men Heckscher stod långt ifrån främmande för de ståndpunkter som byggde på den nya typen av keynesianska resonemang, vilka han snabbt tog in och införlivade i sin egen analys (Carlsson [1988])¹⁵. Han kunde därmed, nästan som en medlem av den Stockholmsskolekrets han så hårt kritiserat, diskutera med Lindahl och Ohlin om uppläggnings av den ekonomiska politik som Socialdemokraterna sökte iscensätta efter det att de vunnit valet hösten 1932. Ur denna debatt följde sedan det uppmärksammade budgetbilagan i januari 1933 för vilket Myrdal stod som författare. Men hela gruppen hade vid denna tid, sedan hösten 1931, diskuterat sig samman om den ekonomiska politikens principer vilka de under 1933 kom att formulera på olika sätt i PM

till Arbetslöshetsutredningen. Alla hade därvid haft sina invändningar. Heckscher förblev skeptisk mot lånefinansierade underskott i budgetpolitiken inte därför att han underkände möjligheten att den kunde få en såväl realt som monetärt expansiv effekt utan därför att även i ett läge som det rådande, en sådan politik tycktes honom äventyrlig med tanke på risken för en expansion av den offentliga sektorn.

Under 1930-talets fortsättning framträdde Heckscher som den kanske främste kritikern av den nya typen av Keynesianskt inspirerad planhushållningsorienterad interventionspolitik, vilken kom att gripa över såväl mera långsiktiga näringspolitiska som socialpolitiska frågor. I denna debatt kom Heckscher att särskilt kritisera Myrdal. Denne hade sedan början på 1930-talet framträtt som socialdemokratins ledande ekonom. Heckscher kom att se Myrdal som företrädare för den typ av central planhushållning vilken, enligt Heckscher, skulle leda fram till sådana totalitära samhällssystem som vid denna tid växte fram i Sveriges nära omvärld.

Men Heckscher kom också att med liknande ögon betrakta sin tidigare favoritlev Bertil Ohlin (1899–1979), vilken efterträtt honom på den nationalekonomiska professuren vid Handelshögskolan. Till slut blev förhållandet mellan Heckscher och Ohlin så kyligt att de såg sig tvungna ingå ett formligt avtal om att inte kritisera varandra i offentliga debatter. Detta var naturligtvis särskilt beklagligt för debatterna i föreningen, där båda med sina auktoritativa röster utifrån sina sinsemellan divergerande perspektiv på sammanhangen borde ha kunnat bidra till ett mera insiktsfullt förhållningssätt i den ekonomiska politiken än vad som nu inte alltid blev fallet.

¹⁵ Heckschers kritik mot Stockholmsskolan gällde främst deras sk dynamiska analysmetod som vid denna tid höll på att utvecklas till olika typer av förloppsanalys.

Från 1930-talet och framåt ägnade Heckscher det mesta av sin tid och energi åt den forskningsuppgift i ekonomisk historia han ålagt sig: den att skriva Sveriges ekonomiska historia. Men detta decenniums viktiga ekonomisk-politiska utveckling kallade honom ofta tillbaka till den offentliga debattfronten. Mot decenniets slut, när krigshotet alltmer trädde i förgrunden, framträdde Heckscher i Nationalekonomiska Föreningen med varningar för landets låga försvarsberedskap. När sedan kriget brutit ut utblev han dock notabelt från föreningens debatter. Detta var en fullt begriplig reaktion. Som jude hade Heckscher tidigt insett vilket öde han kunde förvänta sig om kriget fick det förlopp som i synnerhet han under dess första år mest fruktade. Bildligt talat, med väskan packad för en snabb emigration ur landet (målet torde i så fall varit USA), levde Heckscher andligen men nästan också lekamligen på sitt livs yttersta när han våren 1941 dikterade ned sitt mästerliga synopsis om "work in progress", *Svenskt Arbeta och Liv* (Heckscher [1941]).¹⁶

Men under dessa år, då Heckscher mer en någonsin begravnade sig i intensiv och tung ekonomisk-historisk forskning, underminerade han sin hälsa. Han var därför knappast längre i skick att på nytt kasta sig in den ekonomisk-politiska striden när väl freden inträtt. Men så mycket visade sig nu stå på spel på detta område att Heckscher lät sig rökas ut ur sitt gryt och framträdde ännu en gång som en den borgerliga oppositionens mest artikulerade företrädare i den hårda valkampen hösten 1946. En av den stridens centrala uppföljningsbataljer stod just i Nationalekonomiska Föreningen. I december kom Myrdal att hålla ett länge ihågkommet föredrag i föreningen. Myrdal innehade nu posten som handelsminister i den socialdemokratiska regeringen, men hade under sin tid i regeringen sedan sommaren 1945 vidgat innebörden av detta begrepp till att innefatta vad som skulle kunna kallas en "industriministers" uppgifter. Av sina po-

litiska motståndare inom näringslivet betraktades Myrdal som regeringens främste förespråkare för planhushållning och som en farlig man.¹⁷

Vid det tillfället var Heckscher, som stod näringslivet nära, Myrdals huvudopponent. Heckschers kraftfulla kritik rörde vid det tillfället inget om hans sköra hälsotillstånd. Som den borgerliga oppositionens ideologiskt djupaste kritiker av den socialdemokratiska politiken kom Heckscher vid nästa möte att följa upp med ett eget föredrag i föreningen. I detta gick han skarpt tillrätta med det enligt honom konfiskatoriska arvskatteförslag Wigforss då hade fört fram. Heckschers kritik var tung som en viktig utgångspunkt för den stormiga vanstyreskampanjen som riktades mot Wigforss under 1947

Men under resten av 1940-talet tillät Heckschers vacklande hälsa inte flera framträdanden av denna typ i öppet forum.¹⁸ Men hans framträdanden och kritik mot regeringens politik torde ha haft en viss manande eller inspirerande effekt på några av Stockholmskolans yngre adepter, med Lundberg som ledande namn. Vid denna tid var denne ordförande i föreningen och kom där att följa upp Heckschers attack mot regeringspolitiken.

¹⁶ Medan andra författare skrev "beredskapsdikt" kan Heckscher kanske med detta mästerverk "rimligen" anses ha gjort sin "beredskapsplikt". Han skulle säkerligen ha föredragit den senare termen över den förra.

¹⁷ Föredraget har blivit ihågkommet därför att Myrdal vid detta tillfälle lät undslippa sig synpunkter på vilka ekonomisk-politiska åtgärder som tycktes var nödvändiga i den betalningsbalanskrisis som enligt flera sakkunnigas, särskilt Lundbergs, bedömning, nu var under uppsegling. Lundbergs kommentar om att Myrdal vid det tillfället genom sin "lösmyntighet" gjorde landet "myntlöst" har blivit bevingat.

¹⁸ Heckscher var för sista gången diskutant vid ett sammanträde i föreningen 11 oktober 1949, när konkurrenslagstiftningen diskuterades.

Lundberg höll ett i pressen mycket uppmärksammat föredrag senare under våren 1947 där regeringens stabiliseringspolitik, försvarad av Dag Hammarskjöld, grundligt kritiserades. Som sekundant i sin kritik av regeringen hade Lundberg vid detta tillfälle Gösta Rehn, som just då var tjänstledig från LO:s utredningsavdelning och temporärt hade ett utredningsuppdrag åt Finansdepartementet med placering vid KI för vilket Lundberg var chef. Men trots att Lundberg och Rehn var eniga i sin kritik av regeringen, var de oeniga om hur krisläget skulle tacklas. Ur denna oenighet mellan Lundberg och Rehn utvecklades sedan den dialog och debatt som ledde fram till det s k Rehn-Meidner programmet.

Heckschers betydelse för föreningen begränsar sig inte bara till hans insatser i föreningens debatter. Men medan hans fördragsaktivitet täcker en period som inleddes med ett föredrag redan 1908 och avslutades med ett avskedsföredrag strax innan han dog 1952, dvs en fyrtioårsperiod, så skedde hans insatser i föreningens ledning under en betydligt kortare period.¹⁹ Få i styrelsens historia torde ha utövat ett så stort inflytande på föreningens syftemål och arbetssätt som Heckscher.

Som redan tidigare berörts invaldes han i föreningens styrelse 1919 där han redan från början tycks ha markerat sin viljekraft genom att revidera styrelsens uppsättning och dithörande stadgepunkt. Han införde principer för styrelsens rekrytering innebärande en rotation av styrelseposterna enligt ett fast mönster. Detta var ett led i hans reformering av debatternas uppläggning. Han gjorde dessa till ett möte mellan akademisk vetenskaplig forskning och det praktiska livets expertis. Genom att iscensätta debatterna som en dialog mellan dessa två perspektiv på den ekonomiska politiken sökte Heckscher göra denna mera upplyst.

Detta visade sig bli en framgångsrik uppläggning. Genom denna design av föreningens representantskap förhindra-

des föreningen från att bli en helt internt debatt forum för de akademiska ekonomerna eller att glida över till att bli en renodlad näringslivets diskussionsklubb. Under mellankrigstiden var debatterna i föreningen notabla genom att näringslivet kunde ställa upp en hel rad av lysande debattörer, som på inget sätt var underlägsna akademikerna ens beträffande ekonomisk-teoretiska kunskaper och kompetens. Många eminenta personer från såväl det allmänna bank- och affärlivet som dess olika industrivärldar och extraktiva näringar, kom att delta i debatterna. Här kan nämnas prominenser som Dalén, Falkman och Jakob Wallenberg.

Heckscher spelade också en central roll vid tillkomsten av den donation som låg bakom den ovan relaterade s k Palmes fond som sattes upp 1927, när föreningen firade sitt halvsekeljubileum. Heckscher var den första i ledningen för denna fonds stödverksamhet och förblev i denna position även efter det han avgått ur föreningens styrelse (Henriksson [1979]).

Heckschers koppling till Palmes Fond röjer att hans ambitioner för föreningen i djup kan ha sträckt sig lika långt som ambitionerna vid uppsättandet av stadgan av 1877. Han försökte tidigt, med föreningen som medium, föra frågan om nationalekonomins examens- och utbildningsväsende på tal. Han hade föreläst i föreningen 1908 om det förslag om en samhällsvetenskaplig examen som han varit med om att arbeta fram. Detta förslag innefattade statistik och statskunskap som kompletterande ämnen till nationalekonomi som centralämne.²⁰ Men förslaget vann inte gehör. Först

¹⁹ Efter att ha inträtt i föreningens styrelse 1919 kvarstod Heckscher i denna till 1935. Han var vice ordförande från 1921 och därefter ordförande under åren 1926–30.

²⁰ Förslaget var påverkat av liknande reformer i andra länder. I England hade vid denna tid ett s k "economic tripos" med just denna ämneskombination införts.

1935 infördes en samhällsvetenskaplig examen, den skopolmagexamen, men Heckscher var inte särskilt förtjust över den utformning denna examen fick.

En av Heckschers mest notabla insatser var hans initiativ att åter få till stånd regelbundna nordiska möten i nationalekonomi. Inget sådant möte hade ägt rum sedan 1880-talets slut. Assisterad av en ung Bertil Ohlin gjorde Heckscher föreningen till värd för ett sådant möte i Stockholm 1920 (Ohlin [1920]).

Heckscher blev sedan den i Norden mest aktive i frågan och sökte att med föreningen som bas hålla denna nordiska mötesverksamhet vid liv under mellankrigsåren. Men Heckscher var också problematisk för utvecklingen av dessa Nordiska möten p g a sitt motstånd mot att finskan skulle kunna vara ett konferensspråk likställt med de övriga nordiska språken. Efter ett nederlag i denna fråga 1935 avgick Heckscher ur föreningens styrelse (Henriksson [1979]).

Heckscher hade presiderat med stor rituell värdighet redan 1927 när föreningen firade sitt halvsekeljubileum. Som nationalekonomins nestor i Sverige återkom han ett kvartsekel senare än mer eminent i denna prästerliga roll när föreningen firade sitt 75-årsjubileum i mars 1952. Som tecken på den ställning han nu nått i ämnet var han föreningens hedersgäst och gjorde, inför Nordens övriga nationalekonomiska föreningar som alla var representerade, ett länge ihågkommet gripande framträdande. Han var vid det tillfället en fysiskt bruten man vars gestalt signalerade hans snara bortgång, vilken inträffade under hösten. Men han höll ett glänsande anförande. Det omförmäldes av dåvarande ordföranden Göte Engfors i föreningens meddelanden med följande ord:

”För alla som då var med är minnet oförlömmeligt av mannen, som med redan sviktande kroppsliga krafter, utan en skriven rad till stöd och under exakt den tid han utmätt åt sig, med vid överblick skildrade ekonomisk debatt under 75 år.”

5. De senaste 50 åren (1952–2002)

Föreningens utveckling under de senaste femtio åren är naturligtvis svårare att överblicka än dess äldre historia. Likt den Heckscherska epoken och perioden dessförinnan var även utvecklingen efter 1952 händelserik för föreningen och inte utan anekdotiskt underhållande episoder som kunnat krydda en krönika. Fokusering måste emellertid ske på vad som kan urskiljas som trender i bilden. Därmed har utrymme inte kunnat beredas åt mer än de allra viktigaste händelserna. Särskilt begränsad blir redogörelsen av debatterna. Här har endast det teoretiskt mest intressanta kunnat lyftas fram

På den överblickande perspektiviseringsnivån kan inledningsvis två centrala iakttagelser göras. Det kan för det första noteras att de akademiska nationalekonomerna, sedan Heckscher epoken, allt mer har kommit att överta ledningen av föreningen. Visserligen följdes och följs fortfarande det etablerade schemat att ordförandeskapet i föreningen alternerar mellan dem och representanter för landets näringsliv och offentlig sektor. Men de senare har uppenbarligen inte förmått lösgöra sig tillräckligt från sina huvudsakliga plikter i den utsträckning som krävts för att kunna hävda någon möjligen egen linje. Huvudansvaret för föreningen tycks således, även när den leddes av näringslivets och statsförvaltningens män, ha legat på de professionella ekonomernas sida. Men detta förklaras också av att så stor del föreningsarbetet alltsedan starten skötts av sekreteraren. Den posten har sedermera oftast innehaft av en professionell ekonom i början av sin karriär. Sekreteraren har säkerligen dessutom vid många tillfällen fått ta ansvar även för sådana föreningsangelägenheter som ålegat ordföranden. Det förefaller dock inte som om detta skulle ha inneburit någon akademisk bias i val av ämne och föredragshållare.

Intrycket att de professionella ekonomerna alltmer kommit att dominera ledningen av föreningen förändras inte av att "lekmannaintresset" i föreningen trots allt varit väl företrätt i styrelsen. Där satt länge så starka namn som Erik Höök och Bertil Olsson, representerande finansdepartementet respektive arbetsmarknadsmyndigheten. Där satt också länge Karl-Olof Faxén och Carl-Eric Odhner, vilka närmast kanske kunde betraktas som "ombudsmän" för de korporativa partsintressena, SAF och LO.²¹ Men dessa två, särskilt Faxén, får ju anses i hög grad representera även ämnet som vetenskap. Alla de nämnda återfinns i styrelsen ännu vid periodens mittpunkt 1976–77, när föreningen gick över från sitt fjärde till sitt femte kvartssäkel. Men inom tio år därefter har de alla försvunnit ur bilden.

Såväl den privata som den offentliga sektorns representanter i styrelsen har därefter suttit under betydligt kortare perioder, om kanske i genomsnitt fem år. Men även beträffande representationen i styrelsen från den akademiska sidan kan en starkt ökad, om dock inte lika stark, "omsättning" av personer noteras. Efter Werin och Jungenfelt, som båda satt i styrelsen vid det nämnda jubileet 1976/77, har ingen akademisk ekonom suttit i denna mer än tio år. Detta kontrasterar kraftigt mot det tidigare skedet, då de fram till 1960-talet ledande i svensk nationalekonomi, Erik Lundberg och Ingvar Svennilson, kunde visa upp ett styrelsedeltagande i föreningen om respektive 17 och 14 år. Dessa konstateranden ger vid handen att samtidigt, som de professionella ekonomerna behållit den dominerande ställning visavi "lekmannaintresset", som de slutligen tycks ha uppnått efter Heckscherepoken, så har deras representation i styrelsen tappat i kontinuitet.

Den andra iakttagelsen gäller de förutsättningar som betingat föreningens syfte och existens. Vid en lång tillbakablick, från föreningens start på 1870-talet och framåt, fastnar man för att hela det första

halvseklet till 1927 kan sägas ha varit en epok då, med undantag för krigsåren med efterspel 1914–24, nästan ingen ekonomisk politik i modern mening fördes. Näringspolitiska och socialpolitiska problem uppmärksammades visserligen tidigt inte minst i föreningen. Så småningom, särskilt främst under den nämnda krigsperioden, kom även kortsiktiga stabiliseringsfrågor att diskuteras, med föreningen livligt engagerad. Men eran var en epok med tämligen låg statlig ambitions- och aktivitetsnivå jämfört med den efterföljande sk Keynesianska eran, som inleddes med 30-talsdepressionen.

Den Keynesianska eran, som även torde kunna benämnas den Svenska Modelens epok, bröts under 1970-talet. Ca 1976/77 hamnade svensk ekonomisk politik i en svår kris som inledde en omläggning i sk nyliberal riktning av dess målsättning och i synen på ekonomiskpolitiska ingrepp. Den svenska ekonomkåren kom, ganska samfällt vill det synas, men det var givetvis de yngre som gick i spetsen, genom denna kris att följa den samtidigt pågående internationell krisresponsen inom ämnet. Man släppte den keynesianska föreställningen om sig själva som konstruktörer och förare av styrmodeller på makroekonomisk nivå och inriktade sig mera på mikroekonomiska frågor om "institutional design" av det ekonomiska livets konkurrens- och samarbetsformer. Med anspelning på det i uppsatsens inledning gjorda citatet, från en tidigare John Maynard Keynes än makroteorins fader, skulle man kunna säga att den kirurgiska ambitionsnivån i ekonomkåren sänkts. Medan man tidigare arbetade med djärva transplantationer på hög systemnivå har man idag anammat just den ödmjukt kompetenta "tandläkarroll" som Keynes 1930 såg som den

²¹ Höök satt i styrelsen under 26 år, Olsson under 20 år, Odhner under 26 år och Faxén under 20 år.

önskvärda formen för de professionella ekonomernas ”political engineering”.

5.1 Reflexioner om föreningens debatter efter 1952

Debatterna i föreningen hade efter Heckschers död 1952 fortgått med kraft och intensitet, men det är från och med 1950-talet nödvändigt att se dem som del i en betydligt bredare allmän ekonomisk-politisk debatt än tidigare. Föreningen kom i fortsättningen inte att vara samma centrala debattforum för ekonomerna som under den Heckscherska eran. Detta innebar givetvis att föreningens betydelse reducerades. Men fortfarande fanns det områden där föreningens mötesdiskussioner var centrala för den ekonomisk-politiska debatten i sin helhet.

Ett sådant centralt område var finans- och budgetpolitiken. Här hade sedan 1920-talet en tradition som innebar att landets finansminister vid årets ingång presenterade sitt budgetförslag inte bara i riksdagen utan även i Nationalekonomiska Föreningen utvecklat sig. Nästan alla Wigforss budgetar från 1926 till 1949 kom på detta vis att ventileras i föreningen. Samma tradition upprätthölls också under Skölds år som finansminister. Under Strängs tid blev dessa årliga budgetpresentationer i föreningen rena evenemang. Från 1956 och fram till 1976 upplät Handelshögskolan i Stockholm årligen någon kväll i januari sin aula till föreningen för detta framträdande. Sträng samlade alltid en kompakt åhörarskara ditkommen för att lyssna på, och inte minst bese, denne den mest legendariske av alla de socialdemokratiska finansministrarna. Hans personlighet och ställning i regeringen gjorde att åtminstone ett möte i Nationalekonomiska Föreningen varje år fortsatte att tilldra sig ett vidare intresse från medias och allmänhetens sida.

Strängs, liksom de tidigare finansministrarnas budgetpresentationer, bemöttes i föreningen vanligen av ett uppbåd av den

bästa nationalekonomiska kompetens som stod till buds. Synbarligen krävdes det en kollektiv attack från ekonomerna för att rubba dessa skickliga socialdemokratiska finansministrar, som både i fallet Wigforss och i fallet Sköld fått sin ekonomiska kompetens uppodlad lika mycket av ha lyssnat till Heckscher som att ha studerat vad Keynes och Stockholmskolan haft att säga. Men det var i allmänhet en medlem av föreningen som fick anföra attacken och det var inte alltid en akademisk ekonom som fick den äran. Under en lång rad år var Jakob Wallenberg den som betroddes rollen som ”förste opponent”. Men redan från 1930-talet och framåt hade Ohlin varit flitigt i elden som opponent på Wigforss, och under Skölds finansministerår kan Arthur Montgomery noteras ha varit en ofta anlitad diskutant.

När det gäller Sträng kom Erik Dahmén (1916–) påfallande ofta att framträda som opponent.²² Som professor vid Handelshögskolan i Stockholm 1958–81 och från tidigt 1950-tal Marcus Wallenbergs särskilde ekonomiske rådgivare, hade Dahmén en unik ställning inom svensk nationalekonomi som just näringslivets speciella vetenskapliga auktoritet. Denna position hade Dahmén grundlagt genom sin mycket uppmärksammade avhandling om svensk industriell tillväxt och företagande (Dahmén [1950]). Med denna avhandling etablerade sig Dahmén som den ledande svenske representanten för ett Schumpeterianskt synsätt i motsättning till den först Keynesianska och därefter alltmer nyklassiska huvudfåran bland svenska nationalekonomer. I debatterna med Sträng fick Dahmén inlägg en extra valör genom att Dahmén, i sin mästars efterföljd understrykande kreditgivningens strategiska men också komplicerade roll för utvecklingen, alltid såg Strängs politik som inflationistisk. På grund av Dahmén's upprepa-

²² Dahmén var ordförande i föreningen 1961–63.

de kritik beträffande budgetens konsekvenser för penningvärdet kom Sträng att kalla Dahmén för nationalekonomins Cassandra (Eklund [1986]). Dahmén fick till slut så rätt som endast den envise pessimisten kan få. Strängs ekonomisk-politiska regim slutade som bekant med en inflationskris vid 1970-talets mitt.

Dahmén förtjänar i detta sammanhang en extra not på grund av den indirekta betydelse hans Schumpeterianska framtoning fick för föreningens debatter. Hans mycket uppmärksammade begreppsapparat för kausalanalyser av den industriella utvecklingen, med betoning av dynamiken kring utvecklingsblock och strukturella omvandlingstryck, fick stort inflytande på andra ledande svenska ekonomer, särskilt Erik Lundberg och Ingvar Svennilson. Dessa, som höll fast vid Stockholmsskolans fokusering på det ekonomiska livets förloppsdimension, var därmed också särskilt receptiva för den kraftiga dos Schumpeterianism som kom från Dahmén. Däri ligger en viktig förklaring till varför de i sitt tänkande och i sin ekonomisk-politiska syn kom att så notabelt avvika från den internationella Keynesianska huvudfårans ensidiga betoning av efterfrågesidan och senare den nyklassiska huvudfårans lika ensidiga betoning av utbudssidan. Den internationella huvudfårans nyklassiska linje representerades i föreningens såväl styrelse som debatter av flera skickliga ekonomer med särskilt Ragnar Bentzel²³ och dennes elever i förgrunden. Men även deras analyser förefaller ha särskilt uppmärksammat den strukturella omvandlingsdimensionen och beaktat interaktionen mellan de två nämnda sidorna i det ekonomiska förloppet. För deras del kunde uppmärksamheten på strukturomvandlingsmomentet också föras tillbaka till bidrag från Heckscher [1918] och Wicksell [1901].

Dessa inhemska strukturteoretiska traditioner kom att bli viktiga ingredienser bakom den svenska arbetsmarknadspolitikens uppläggning där de kom att fusione-

ras. Vad som särskilt tycks ha fört dem samman är den anknytning de båda hade till den tidigare nämnda s k Rehn-Meidner modellen, som genom sin egen strukturalistiska orientering konceptuellt låg dem båda nära. Denna fusion skedde när denna modell, som ursprungligen tillkom i slutet på 1940-talet som en programformulering om lönepolitikens plats i stabiliseringspolitiken, under 1960-talet lades till grund för den svenska arbetsmarknadspolitik. Utöver Rehns och Meidners egna fortsatta insatser för sin återuppväckta modell kom Lundberg att vara den som främst drev fram dess senare utveckling.²⁴ Uppenbarligen påverkad av Dahmén, kom Lundberg att koppla samman Rehn-Meidner schemat med Salters [1960] analys och utformade därmed en långsiktig tillväxtmodell (Salter [1960], Lundberg [1972])²⁵. Utifrån denna modell fick svensk arbetsmarknadspolitik sedan den ytterligare grundning, som kom till uttryck i den s k EFO-modellen vilken var en viktig komplettering för arbetsmarknadspolitikens infogning i ett större brett upplagt ekonomisk-politiskt program.

Den intensiva svenska debatten om arbetsmarknadspolitik fick till slut sin mest kontroversiella tillspetsning genom Meidners förslag om löntagarfonder. Med detta förslag upphörde det fredliga samarbetet mellan arbetsmarknadens parter som

²³ Bentzel var ordförande i föreningen 1966–67.

²⁴ LO-ekonomerna Rehn och Meidner var båda, men under olika perioder, med i föreningens styrelse; Meidner under 1949–54, Rehn under 1960–62.

²⁵ Lundberg hade redan tidigare haft beröring med denna modell. Den strukturalistiska vinklingen, av vad som ursprungligen framfördes av Rehn och Meidner som främst ett stabiliseringspolitiskt program, framfördes i Lundberg [1950]. Denne kritiserade vid det tillfället det förslag om löne- och sysselsättningspolitikens uppläggning som framförts av Rehn och Meidner under åren 1948 och 1949.

grundades genom Saltsjöbadsavtalet av 1938 och därmed också de institutionella förutsättningarna för den s k Svenska Modellen som sedan 1950-talet vuxit fram som den gemensamma övergripande referensramen för svensk ekonomisk-politisk debatt. Hela detta förlopp i den ekonomisk-politiska debatten kom under 1980-talets början att summeras av Lundberg i dennes diskussion av vad han kallat den svenska modellens ”uppgång och fall”. (Lundberg [1981, 1985]).²⁶ Det spännande diskussionsförlopp och tankeutveckling Lundberg berör kan med stor behållning följas i föreningens debatter under 1960-talet och 1970-talet. Att de återkommande diskussionerna i föreningen om arbetsmarknadspolitik kan anses ha de ovan antydda strukturteoretiska rötterna var dock inte många i debatten medvetna om, kanske inte ens Lundberg.

När Lundbergs återblick på de gångna årens utveckling var uppe för diskussion i föreningen 1982 hade debatten inträtt i den nya fas som gavs av den nyliberala vindkantring i den ekonomiska politiken som kom ur 1970-talskrisen. Denna debatt är vi fortfarande mitt uppe i och här skall inget försök göras att fånga in dess huvuddrag. Men framtida historiker kommer sannolikt att se på de senaste decennierna som en lika stor brytningsperiod för den ekonomiska politiken och debatten som 1930-talet. Det kan särskilt konstateras att debatterna i föreningen ingalunda var perifera i denna utveckling. De förfaller inte bara vara en självklar port och historiskt titthål för den som vill tränga djupare in i debatten utan är troligen de diskussioner som måste konsulteras om man vill bilda sig en uppfattning om vilken ekonomisk-politisk betydelse debatten hade.

Den viktigaste händelsen i föreningens historia under detta kvartssekel var starten av månadstidskriften *Ekonomisk Debatt* 1973. Som sponsor av denna tidskrift har föreningen till slut kommit att uppfylla den viktiga punkten i den ursprungliga stadgan av 1877, som ålade föreningen att

stå för en periodisk publikation med större ambitioner än att bara trycka upp föreningens förhandlingar för vid cirkulation. Beslutet togs av den styrelse som leddes av Assar Lindbeck under hans korta ordförandeperiod. Denna tidskrift har blivit en stor succé som den centrala plattformen för ekonomisk-politisk debatt och forum för svenska nationalekonomer. Genom att även publicera debatterna i föreningen har tidskriften kunna sprida kännedom om föreningen vidare än som nog var fallet under det tidigare systemet då debatterna cirkulerades separat.

En annan händelse av stort intresse var föreningens hundraårsjubileum 1976 under det år då Lars Werin var ordförande. På hans initiativ utgav föreningen en minneskrift (Herin & Werin [1977]) som ger en värdefull sammanställning av föreningens debatter, debattörer, styrelse m m under hundra år. Därutöver innehåller den ett antal mycket värdefulla tillbakablickande minnesrapporter och översikter.²⁷

²⁶ Den lönesättningsnorm, som i svensk inkomst-politisk tradition så småningom kom att formellt modelleras under namnet EFO-modellen, var också uppe till debatt i föreningen. EFO-modellens F står för Faxén och bokstaven O står för Odhner. Dessa, vilka som nämnts, satt som representanter för respektive SAF och LO, var denna modells koncipienter. Faxén förtjänar att särskilt nämnas i detta sammanhang, eftersom han dessförinnan under längre tid även var föreningens sekreterare. Faxén var elev till både Lundberg och Svennilson och kan ses som den siste betydelsefulla representanten för Stockholmsskolan i svensk nationalekonomi. Hans avhandling, som var ett pionjärarbete i applicering av spelteori på ekonomisk-politiska problem, erbjöd en lovande uppläggning för analysen av den centraliserade lönepolitiken i svensk inkomst-politisk tradition (Faxén [1957]).

²⁷ Det kan erinras om att en arg Assar Lindbeck då avgick ur föreningen därför att han ansåg att ett av bidragen i nämnda skrift inte uppfyllde kraven på vetenskaplig objektivitet. Det kan här erinras om att en lika arg Eli

5.2 Reflexioner inför framtiden

Föreningen har nu nått slutet på sitt femte kvartssekel. Det tycks idag finnas såväl farhågor som förhoppningar om föreningens framtid. Man kan notera att föreningens roll som ett forum för ekonomisk-politisk debatt har upprätthållits. Under senare år har traditionen att finansministern presenterar sin budget kompletterats med att även riksbankschefen kommit att göra årliga framträdanden i föreningen.

Men det kan också noteras att föreningens debatter inte längre tilldrar sig lika stor uppmärksamhet i media och inte längre intresserar den stora allmänheten lika mycket som de en gång gjorde. Även om det av Heckscher initierade systemet med alternerande ordförandeskap mellan akademiker och icke akademiker har överlevt så tycks mycket av den gamla Heckschertraditionen i övrigt nu vara uppbruten. Dagens debatter i föreningen, sägs det, har alltmer blivit interna diskussionsaftnar med påfallande svagt deltagande av lekmän från näringslivet men även universitetsvärldens ”teoretiska high-brows” har lyst med sin frånvaro vid föreningens möten. Debatten förs numera främst mellan de i den ekonomisk-politiska processen verksamma ekonomerna. Denna utveckling återspeglar det faktum att vad man skulle kunna kalla ”fältekonomerna”, dvs de utanför universiteten verksamma akademiskt utbildade ekonomer, nu dominerar om inte det ekonomisk-politiska processens högsta topp så dock i hög grad dess mellan- och lägre nivåer i alla samhällssektorer.

Det är emellertid ingalunda självklart att detta skall ses som enbart negativt. Dagens diskussioner i föreningen är kanske av värde för koordineringen i den ekonomisk-politiska processen. Kanske är detta något att ta fasta på när i dag föreningens framtid diskuteras. Kanske borde föreningen, i stället för att som tidigare försöka föra samman ”praktikens och teorins män”, koncentrera sig på att

föra samman de många olika kategorierna av ”praktikens” män – och nu för tiden även kvinnor – som i dag nästan alla har universitetsexamen i nationalekonomi. En mera utvecklad debatt mellan dessa ”fältekonomer” skulle kanske inte bara leda till en bättre koordinering mellan specialister. Den skulle kanske också hjälpa ekonomerna att som profession upprätthålla den kompetensnivå som Keynes framhöll som önskvärd i sin liknelse om tandläkarkåren. Men att Nationalekonomiska Föreningen skall kunna fylla samma uppgift för nationalekonomerna, som odontologiska föreningen för tandläkarna, har man kanske svårt att tänka sig.

Det är knappast troligt att föreningen kommer att utvecklas åt ett mera inåtvänt håll och engagera sig för de specifika frågor som vanligen är det gemensamma bekymret i alla yrkeskorporationer. Svenska ekonomer kommer troligen p g a av sin fortsatta deltagande i och exponering mot ekonomisk politik att framgent uppskatta sin Nationalekonomiska Förening, kanske än mer sådan den blivit. I denna har de ett unikt forum där de kan diskutera de frågor som väcks av denna exponering. Det är nog ingen risk att föreningen skall dö, ens om alla ekonomisk-politiska beslut skulle komma att fattas i Bryssel.

Forts fotnot 27

Heckscher 1935 avgick ur föreningens styrelse, men av en något annan orsak.

Referenser

A Arbeten som nämnts i texten

- Föredrag och inlägg i föreningens debatter kan lätt återfinnas i *Nationalekonomiska Föreningens Förhandlingar* under angivna år och har inte tagits upp i följande förteckning,
- Brisman, S, [1927], ”J W Arnberg” i *Nationalekonomiska Föreningen 1877–1927*, s 111–128.
- Carlsson, B, [1988], *Staten som monster – Gustav Cassels och Eli F Heckschers syn på statens roll och tillväxt*, Ekonomisk-Historiska föreningen, Lund.
- Cassel, G, [1918], *Theoretische Sozialökonomie*, C F Wintersche Verlagshandlung, Leipzig.
- Dahmén, E, [1950], *Svensk industriell företagsverksamhet. Kausalanalys av den industriella utvecklingen 1919–1939*, IUI, Stockholm.
- Eklund, K, [1986], ”Det våras för Dahmén”, *Skandinaviska Enskilda Bankens Kvartalskrift*, årg 15, nr 2, s 47–53.
- Faxén, K-O, [1957], *Monetary Theory and Fiscal Policy under Uncertainty*, Almquist & Wiksell, Uppsala.
- Fryxell, K A, [1927], ”Carl Fredrik Waern d y” i *Nationalekonomiska Föreningen 1877–1927*, s 85–96.
- Gårdlund, T, [1976], *Marcus Wallenberg 1864–1943. Hans liv och gärning*, P A Norstedt & Söner, Stockholm.
- Heckscher, E F, [1918], *Svenska produktionsproblem*, Bonniers, Stockholm.
- Heckscher, E F, [1921], *Gammal och ny ekonomisk liberalism*, Norstedt, Stockholm.
- Heckscher, E F, [1927], ”Hans Forsell” i *Nationalekonomiska Föreningen 1877–1927*, s 129–154.
- Heckscher, E F, [1931], *Merkantilismen I-II*, Norstedts, Stockholm.
- Heckscher, E F, [1941], *Svenskt arbete och liv*, Bonniers, Stockholm.
- Henriksson, R, [1979], ”Eli F Heckscher och svensk nationalekonomi”, *Ekonomisk Debatt*, årg 7, nr 8, s 510–520.
- Henriksson, R, [1986], ”The Prehistory and History of the Institutional Breakthrough of Modern Economic in Sweden 1877–1917”, uppsats presenterad vid The Colloquium in Lüneburg 24–27 Februar 1986 on Die Institutionalisierung der Nationalökonomie an den Deutschen Universitäten.
- Henriksson, R, [2000], ”Karin Kock” i Dimand R W & Dimand E F (red), *A Biographical Dictionary of Women Economists*, Edvar Elgar Publishing.
- Henriksson, R, [2001], ”The Swedish Economic Association from its foundation (1877) to the turn of the century”, i Auguello, M M & Marco E L Guidi, M E L (red), *Economic Societies Enlightenment and the Rise of the Economists Profession Europe America and Japan in the nineteenth Century*, Routledge, London och New York.
- Herin, J & Werin, L, [1977], *Ekonomisk debatt och ekonomisk politik*, *Nationalekonomiska Föreningen 100 år*, Norstedts, Stockholm
- Keynes, J M, [1930], ”Economic Possibilities for Our Grandchildren”, i *The Nation and Athenaeum* utgiven 1931 i *Essays in Persuasion*, Rupert Hart-Davis, London.
- Kihlberg, L, [1968], *Lars Hierta i helfigur*, Bonniers, Stockholm
- Leffler, J, [1876], *Die Schwedische Zettelbanken*, CW Vollrath, Leipzig.
- Leffler, J, [1881], *Grundlinjer till nationalekonomiken*, PA Norstedt, Stockholm.
- Leijonhufvud, A, [1997], ”The Wicksellian Heritage”, *Economic Notes*, vol 26, s 1–10.
- Lundberg, E, [1981], ”Den svenska modellen och dess upplösning”, *Skandinaviska Enskilda Bankens Kvartalskrift*, vol 10, s 12–19.
- Lundberg, E, [1984], *Kriserna och Ekonomerna*, Liber Förlag, Malmö.
- Lundberg, E, [1985], ”The Rise and Fall of the Swedish Model”, *Journal of Economic Literature*, vol 23, s 1–36.
- Lundberg, E, [1950], ”Lönepolitik under full sysselsättning”, *Ekonomisk Tidskrift*, vol 52, s 43–61.
- Lundberg, E, [1972], ”Productivity and Structural Change A Policy Issue in Sweden”, *Economic Journal*, vol 82, s 465–485.
- Nationalekonomiska Föreningen [1927], *Nationalekonomiska Föreningen 1877–1927*, *Minneskrift* Norstedts, Stockholm.
- Ohlin, B, [1920], ”Några anteckningar om Nordiska nationalekonomiska mötet”, *Ekonomisk Tidskrift*, vol 22, s 265–280.
- Palme, J H, [1895], *De hårda tiderna – en statistisk undersökning*, Iduns Tryckeri AB, Stockholm.
- Palme, J H, [1987], ”Yttrande vid 10-årsfesten

- den 29 januari 1887", *Nationalekonomiska föreningens förhandlingar*.
- Palme, J H, [1927], "Minnen från Nationalekonomiska Föreningens tillkomst och tidigare verksamhetsår" i *Nationalekonomiska Föreningen 1877–1927*, Norstedts, Stockholm.
- Rydbeck, O, [1927], "Karl Langenskiöld", *Nationalekonomiska Föreningen 1877–1927*, Norstedts, Stockholm.
- Salter, W E G, [1960], *Productivity and Technical Change*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Sandelin B, [2000], "Nationalekonomin i Sverige under 100 år", *Ekonomisk Debatt*, årg 28, nr 1, s 59–69.
- Silverstolpe, G W, [1927], "Knut Wicksell i Nationalekonomiska Föreningen 1877–1927", Norstedts, Stockholm.
- Siven C-H, [1998], "Penningteori utan pengar – hundra år med Knut Wicksell", *Ekonomisk Debatt*, årg 26, nr 6, s 441–452.
- Westman, C, [1885], *Nationalekonomins grunddrag*, Ivar Häggströms Boktryckeri, Stockholm.
- Wicksell, K, [1898], *Geldzins und Güterpreise*, Gustav Fischers Verlag, Jena.
- Wicksell, K, [1901], *Föreläsningar i nationalekonomi del 1*, C E Fritzes hovbokhandel Stockholm.
- Wicksell, K, [1919], "Professor Cassels nationalekonomiska system", *Ekonomisk Tidskrift*, vol 21, s 195–226.

B Arbeten som inte nämns i texten men som utgjort bakgrundslitteratur vid författandet av uppsatsen

Uppsatsen är en vidareutveckling av en uppsats som år 2001 först publicerades på engelska i *Royal Economic Society Newsletter*. Eftersom denna uppsats ledde till fortsatt diskussion i detta newsletter särredovisas denna engelska uppsats och den efterföljande diskussionen som första punkt i följande förteckning.

UPPSATS OCH DEBATT I ROYAL ECONOMIC SOCIETY NEWSLETTER

- Henriksson R, [2001], "Nationalekonomiska Föreningen – A central forum for economic debate in Sweden", *Royal Economic Society Newsletter*, nr 113, s 11–15.
- Peacock, Sir A, [2001], "Some notable omissions", *Royal Economic Society Newsletter*,

- nr 114, s 16.
- Henriksson, R, [2001], "Rolf Henriksson replies...", *Royal Economic Society Newsletter*, nr 114, s 16–17.
- Eagly, R V, [2001], "Members of the Club", *Royal Economic Society Newsletter*, nr 115, s 17.
- Henriksson, R, [2002], "Tord Palander" *Royal Economic Society Newsletter*, nr 116, s 16.

ÖVRIG BAKGRUNDSLITTERATUR

- Bergström, V, [1977] "Nationalekonomerna och arbetarrörelsen" i Herin, J & Werin, L (red), *Ekonomisk debatt och ekonomisk politik, Nationalekonomiska Föreningen 100 år*, Norstedts, Stockholm.
- Ekdahl, L, [2001], *Mot en tredje väg – En biografi över Rudolf Meidner; Tysk flyktning och svensk modell*, Arkiv förlag, Stockholm.
- Hammarskjöld, H L, [1927], "C.G. Hammarskjöld" *Nationalekonomiska Föreningen 1877–1927*, Norstedts, Stockholm.
- Jonung, L, [1977], "Knut Wicksell prisstabiliseringsnorm och penningpolitiken på 1930-talet" i Herin, J & Werin, L (red), *Ekonomisk debatt och ekonomisk politik, Nationalekonomiska Föreningen 100 år*, Norstedts, Stockholm.
- Lundberg, E, [1977] "Ekonomernas debatt om ekonomisk politik Strödda synpunkter" i Herin, J & Werin, L (red), *Ekonomisk debatt och ekonomisk politik, Nationalekonomiska Föreningen 100 år*, Norstedts, Stockholm.
- Magnusson, L, [1993], "The Economist as Popularizer: The Emergence of Swedish Economics 1900–1930", i Jonung, L (red), *Swedish Economic Thought Explorations and Advances*, Routledge, London.
- Myrdal, G, [1977], "Ett bra land som borde kunnat vara mycket bättre" i Herin, J & Werin, L (red), *Ekonomisk debatt och ekonomisk politik, Nationalekonomiska Föreningen 100 år*, Norstedts, Stockholm.
- Nilsson, G B, [1994], *André Oscar Wallenberg III. Ett namn att försvara 1866–1886*, Norstedts, Stockholm.
- Ohlin, B, [1977], "Några intryck från nationalekonomisk föreningen 1918–1923", i Herin, J & Werin, L (red), *Ekonomisk debatt och ekonomisk politik, Nationalekonomiska Föreningen 100 år*, Norstedts, Stockholm.

- Rausing, R, [1977], "En industrimans kontakter med ekonomisk debatt och ekonomisk politik" i Herin, J & Werin, L (red), *Ekonomisk debatt och ekonomisk politik, Nationalekonomiska Föreningen 100 år*, Norstedts, Stockholm.
- Rehn, G, [1977], "Finansministrarna LO-ekonomerna och arbetsmarknadspolitiken" i Herin, J & Werin, L (red), *Ekonomisk debatt och ekonomisk politik, Nationalekonomiska Föreningen 100 år*, Norstedts, Stockholm.
- Schück, H, [2001], *Hans Forsell historiker, publicist, statsråd*, Natur och Kultur, Stockholm.
- Sträng, G, [1977], "Nationalekonomisk vetenskap och politisk verklighet" i Herin, J & Werin, L (red), *Ekonomisk debatt och ekonomisk politik, Nationalekonomiska Föreningen 100 år*, Norstedts, Stockholm.
- Wallenberg, K A, [1927], "A O Wallenberg" *Nationalekonomiska Föreningen 1877–1927*, Norstedts, Stockholm.
- Werin, L, [1977], "Förord" i Herin, J & Werin, L (red), *Ekonomisk debatt och ekonomisk politik, Nationalekonomiska Föreningen 100 år*, Norstedts, Stockholm.
- Wisselgren, P, [2000], *Samhällets kartläggare Lorénska Stiftelsen, den sociala frågan och samhällsvetenskapens formering 1830–1920*, Brutous Östlings Bokförlag Symposion, Stockholm.
- Åmark, K, [1927], "Nationalekonomiska föreningen 1877–1927" *Nationalekonomiska Föreningen 1877–1927*, Norstedts, Stockholm.